

V Ljubljani, v aprilu 1917.

570-1917

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XXXVIII.

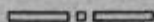
Štev. 2.

Urejuje M. J. Nerat v Mariboru.

V s e b i n a :

1. <i>Pavel Fleré</i> : O bodoči vzgoji	41
2. <i>J. Baukart</i> : J. Ruskin o nalogah in vzgoji ženstva	49
3. <i>Dr. L. Čermelj</i> : Slovniški problemi v matematiki	56
4. <i>Dr. Ivan Lah</i> : Pater Hipolit in njegov „Orbis pictus“. (Dalje)	61
5. <i>Drago Hudé</i> : Šolstvo v Srbiji	67
6. <i>Iz šolskega dela</i> : Analiza šolskih spisovnic	73
7. <i>Slovstvo</i> : Ocene. — Književne novosti	76—85
8. <i>Razgled</i> : Kultura. — To in ono	85—87

Last in založba

Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Agitirajte, pridobivajte novih naročnikov za naše liste, ki so:

Učiteljski Tovariš, Popotnik, Zvonček.

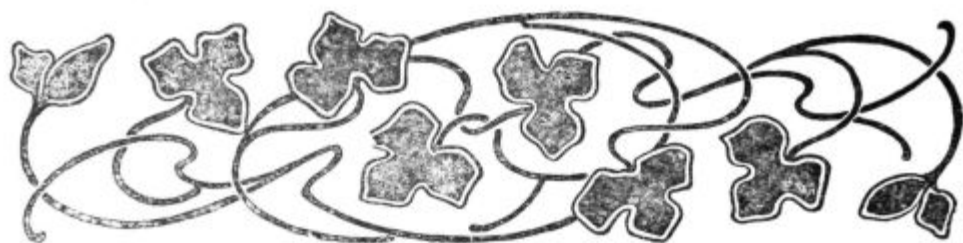
Iznova pozivamo vsa okrajna učiteljska društva, naj store svojo dolžnost v polnem obsegu! Vsi na delo!

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 6 K, pol leta 3 K, četrť leta
:: 1 K 50 v. Posamezni zvezki stanejo 50 v. ::

☛ Za časa vojne izhaja Popotnik vsak drugi mesec. ☚

Naročnino in reklamacije sprejema „Zavezin“ blagajnik Fr. Luznar v Kranju. — Rokopise je pošiljati ravnatelju M. J. Neratu v Maribor, Kaiserfeldgasse šte. 21/II.

:: Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar. ::

PAVEL FLERE:

O BODOČI VZGOJI.

(Nadaljevanje iz leta 1916.)

Lani sem ta spis sicer zaključil, a uvidel sem, da nepopolnega. Prvič orientacija o stvari sama nikjer še ni zaključena in bi bila taka pre-zgodnja tudi pri nas; drugič sem lani bolj informativno poročal, potrebno pa je tudi kritično poročilo, ki mu mislim posvečati poslej posebno pozornost. Ravno iz tega vzroka se mi zdi nadaljevanje potrebno, ker so danes ideje že nekam bolj jasne, in če smo kazali načrte o bodoči vzgoji v njihovi radikalnosti, je prav, da kažemo tudi, kako se brusijo in izbrusijo. Sicer sem bil lani v zaključitev resda upravičen po dejstvu, ki sem ga omenil na koncu spisa, da dela namreč na preuredbi našega šolstva tudi skupna organizacija slovenskega učiteljstva, in da bo — kakor sem rekel, poročala o tem delu organizacija sama na tem mestu. Povedati pa moram, da sem bil takrat, ko sem to pisal, napačno poučen, in zato se mi zdi še potrebneje, če nadaljujem vsaj s tem načinom zaradi razbistritve pojmov. Res je sicer — in kdor primerja zahteve in njih kritike o bodoči vzgoji pri tujih, drugače konstruiranih narodnih enotah kakor je naš narod, lahko tudi izprevidi, kako potrebna bi bila določitev tozadevnih naših zahtev, izraslih iz potreb in razmer našega naroda, pa — — pa opustimo vsako kritiko! Znabiti uvidimo kedaj tudi pri nas, da mora upravičene zahteve o bodoči vzgoji izpolniti narodni in državni organizem v svojo lastno korist, a katere zahteve naj se izpolnijo tedaj, če ne bo bodoča vzgoja pri nas obdelana niti programatično? —

Vse to so nujnosti, ki me silijo, da nadaljujem vsaj z orientacijo, kolikor je to mogoče v najožjem obsegu...

V prvi vrsti opozarjam na glas, ki je dospel med tem v javnost pri nas doma. V mislih imam H. Schreinerjev spis »Mladinsko skrbstvo, oziroma mladinska zavetišča«, izišel v *Pedag. Letopisu S. Š. M.* za l. 1916, ki spada tudi v »bodočo vzgojo«.

V naslednjem pa navajamo Fr. W. Foersterjevo stališče o enotni šoli (po članku »Einheitsschule und Aufstieg der Begabten« v »Hochlandu« l. 1916/17 str. 311—329), ki je zanimivo zlasti zato, ker je socialni pedagog Foerster v njem nasproten ideji enotne šole, ki pa temelji ravno na socialnem stališču (njeni znanstveni zastopniki so ravno socialni pedagogi Natorp, Budde, Willmann, Rein) in ki jo sprejemajo v svoj šolski program celo politične socialne stranke.

Za novejšo pedagoško stališče v Nemčiji (ozir. reči smemo tudi: v Avstriji) je značilno, da se izdaja skoro vsako tretje leto nova parola, ki nekaj časa napolnuje in navdušuje vse strokovne liste in vse strokovne skupščine le, da izgine spet ravnotako hitro brez sledu, ne da bi prišlo celo tisto, kar je bilo upravičenega v dotičnih dokazih, res do svoje pravice. Tako je prišla »umetnost v življenju otroka«, potem »seksualni pouk«, potem »delovna šola« in danes je ideja »enotne šole«, ki razburja kot najnovejša reformska ideja pedagoški svet. Kakor prejšnja gibanja, vsebuje tudi ta propaganda svoje upravičeno zrno — saj stoje brezdvomno plemeniti in dragoceni motivi za njenimi zahtevami, — a tudi tukaj prevladuje agitatorično-impresionistično, nedostaje vsestranska predelatev načelnih vprašanj; za vso literaturo je značilno, da se nikjer temeljito ne upošteva izredna težavnost vsega problema; ugovori, ki bi se jih moralo smatrati resnim in ki že dolgo obstojajo, se deloma prezirajo, deloma se jim odgovarja na prav površen in sangviničen način. Lahko rečemo: Še nikdar se ni toliko govorilo o znanstveni pedagogiki kakor danes — še nikdar pa se niso zapleteni vzgojni problemi obravnavali tako enostransko agitatorično, da celo demagoško, kakor ravno v današnjih dneh.

Napram predlagani reformi ima pisatelj zlasti s psihološkega stališča nekatere težke pomisleke, ker je imel dosti prilike za opazovanje ljudske mladine izven šolskega življenja, pri svojih prostih tečajih o življenjskih vprašanjih je slišal nazore iz deških in dekliških ust otrok iz ljudstva kakor onih iz višjih razredov, in tu je spoznal zvezo med razrednim miljejem in fizičnim razvojem; vsa ta spoznanja so storila Foersterja že pred leti za najodličnejšega nasprotnika vseh idej o enotni šoli. Njeni zastopniki pa da se ravno fizioloških osnovnih vprašanj ne dotikajo, zato odgovarja pisatelj s svojimi pomisleki proti enotni šoli v točkah, ki se z njimi pripadniki enotne šole najmanj pečajo.

»Enotna šola je šolska reforma, ki združuje na svoji elementarni stopnji vse otroke naroda, kojih starši zahtevajo za nje javni pouk, in ki je urejena tako, da je zajamčen vsakemu njenemu gojencu pridobitek izobrazbe, ki odgovarja njegovim nagnenjem in njegovim zmožnostim. Ob enem je to šola, ki napravlja pridobitev izobrazbe neodvisno od denar-

nih zmožnosti njenih učencev«. To je osnovno načelo, kakor je zastopa učiteljsko društvo v Nemčiji. Skupna osnovna šola naj obsega štiri (po W. Remu in njegovih privržencih celo šest) šolskih let. Za reformo samo sta odločujoči dve načeli: »Dvignenje nadarjenih« in »izbor najzmožnejših«, kar je seveda mogoče le, če je šolstvo organsko združeno od osnovne ljudske šole do najvišjega izobraževališča ter je sposobnim učencem obisk vsestransko olahkočen. Tako da pride narod do skritih nadarjenecov. Taka združitev mladine bi bila tudi v socialnem oziru brezprimerne vrednosti, ker bi enotna izobrazba zabrisala razredne družabne razlike ter povzročila zблиžanje ljudi, ki bi ne izginilo po nobeni še tako veliki razliki poznejših stanovskih in življenjskih potov.

Ti razlogi — pravi F. — se zde skraja, da so neovrgljivi; kdor se jim izogiba, pride lahko na glas protinacionalnega in narodnosovražnega mišljenja. In vendar, da niso ob natančni preiskavi čvrsti. Ravno v teh, navidez tako ljudstvu prijaznih razlogih — pravi dalje — se kaže najbolj, kako oddaljena je večina naših izobražencev življenju ljudstva, kako malo se užive v njegove resnične potrebe in s kako malo resničnostnega smisla so spoznali posledice, ki bi jih morala imeti proizvodnja njihovih predlogov ravno za nemški narod. »Dvignenje nadarjenih« — »Vsakemu talentu prosto pot« — vse to se gotovo prav lepo čuje. Enotna šola pa bi bila docela napačno sredstvo za ta smoter. Postavila bi upravičeno zahtevo dvignjenja nadarjenih tako v sredino vsega izobraževalstva, bi žrtvovala tej zahtevi druge, najmanj ravnotako važne potrebe narodove, kakor tudi višje izobrazbe tako enostransko, da bi prišlo vse pedagoško delo na ta način iz ravnotežja. Zastopniki namerjane šolske organizacije prezro predvsem docela, da bi morala dosledna proizvodnja njihovih zahtev nedvomno voditi do tega, da se oropajo narodnemu gibanju ravno najkrepkejše nadarjenosti zato, da se pritegnejo te edinole v službo vodilnih razredov. Kulturno delo višjih razredov bi s takim intenzivnim izborom morebiti pridobilo, položaj takoinenovanega delavskega ljudstva pa bi se bistveno poslabšal — že zato, ker bi velik del narodove energije in narodove inteligence, ki je bil doslej obrnjen naboljšanje lastnega razreda, bil poslej porabljen za čim hitrejši beg od ljudstva. Socialna reforma bi izgubljala na ta način zelo čvrste sile in dvignenje prostega naroda bi bilo žrtvovano dvignjenju njegovih najnadarjenejših glav: privajali pa bi se višjim razredom; kajti redkokedaj se menijo ti dvignjenci za blaginjo razreda, iz katerega izhajajo!

S čemer pa ni rečeno, da naj bi se duševno nadarjeni iz naroda ne pridobivali bolj ko doslej za splošno kulturno delo. Le zakaj naj se godi to edino s prevodom takih sil v najvišja izobraževališča in v najvišje sta-

novske kroge narodove? Važnejše bi bilo, iskati možnost, kako se ohranijo veliki duševni darovi stanovskemu življenju in socialnemu gibanju naroda samega ter se jih postavi v službo vzlic velikim darovom višjim skupnim narodnim interesom. Bodočnosti bogata pot za to se odpira v napredku demokratizacije — pod čemer naj se ne razumeva »gospodstvo mas«, marveč ravno politično-socialni razvoj, ki naj daje nadarjenim in izkušenim možem iz ljudstva, ki so zrasli iz dela in izkušenj ljudskega življenja polagoma do večjega pregleda in vpogleda, dosti več prilike ko doslej, da uporabljajo svojo inteligenco in svoje strokovno znanje v zastopstvih in oblastvih. Če dospemo keđaj tako daleč, da bodo nadarjenci, ki so šli le skozi ljudsko šolo, sprejeti tudi brez izpitnih izkazil na vodilna stanovska mesta, kakor hitro so si v šoli življenja in v uspešnem organizatoriškem delu razširili korak za korakom svoje obzorje ter si pridobili vpogleda, ki jih ne more dati nobena, še tako visoka izobraževalska stopnja — potem bi bil napredek naroda zagotovljen, kajti potem bi imeli dvignenje nadarjenih, ne da bi pri njem izgubljali tla pod nogami, marveč bi iz svojega okrožja, na temelju duševnega prešlvtatavja in premaganja konkretnih življenjskih potreb in problemov lastnega svojega življenjskega kroga vplivali na splošno kulturno gibanje. Že zaradi tega razvoja bi bilo škoda, če bi se pretirano in umetno gonili nadarjeni ven iz ljudstva v višja izobraževališča. S tem bi bila ogrožena ne le duševna vsebina demokratičnega razvoja, marveč tudi resnično zdravi, t. j. organični postopek nadarjenih iz ljudstva.

Tako bi bilo »dvignenje nadarjenih«, kakor je namerja enotna šola vsekakor v največjem nasprotstvu z resničnim povzdignjenjem ljudstva; prikrojilo bi ljudsko izobrazbo na gojitev male elite — na stroške mase naroda in njenih izobraženskih potreb — in bi vrhutega še odtegnilo to elito ljudstvu ter jo porabilo za delo in slavo najvišjih narodnih plasti. Prevdariti je treba, da že danes opozarjajo izkušeni ljudski poznavalci, ki jim nihče ne more očitati nazadnjaštva, na dejstvo, da se ljudska šola vsled prenapetosti svojih učnih načrtov sumljivo izneverja svoji nalogi, ki je vendar v tem, da zadosti izobraženskim potrebam tistih, ki se ne morejo povzeti v sfere višje kvalificiranega dela. Na torišču izobrazbe se že delj časa napoveduje ta nevarnost, propaganda delovne šole jo postavlja le v pravo luč.

Če je treba že zdaj povdarjati tendenco duševne preobloženosti v ljudski šoli, kaj šele bo, če mora upoštevati ljudska šola poslej še veliko bolj potrebo teh, ki streme visoko nad izobraženske smotre elementarne šole?

Ljudska šola, ki naj bo temelj za vse višje izobraževalne stopnje, bo gotovo prežeta od vsega nemira prehodne stacije ter ostane brez trd-

nega, vse delo pronicujočega lastnega smotra.*) Zato se navsezadnje smatra zaostajanje v ljudski šoli za nekak madež, ki vpliva intelektualno in moralično obtežujoče in kateremu se bo poizkušal izviti z najskrajnejšim napetjem vseh svojih sil tudi tak, ki je vsekakor ustvarjen za preprostejši življenjski poklic in je le v tem lahko srečen ter lahko razvija v njem svoje sile. Ljudska šola pa bi bila le filtrirni zavod za višje poklice; za njene lastne višje razrede bi ostal le ostanek manjnadarjenih, ti pa brez zanimanja; njen lastni smoter bi bil izven njenega okvirja, tako pa bi bila oropana vse samostojnosti in posebnega dostojanstva. Isto bi bilo z njenim notranjim razvojem. Ravno kar se tiče tega, bo ena najnujnejših socialnih nalog, da se dá delovnemu ljudstvu izobrazba, ki ni le temelj in odlomek tega, kar prejmejo navzgor stremeči, marveč izobrazba, ki poizkuša z največjo pedagoško skrbnostjo, z organskim priklopljenjem na resnično življenje ljudstva, dati kolikor mogoče celotno v nazorni informaciji in v dvigujočih in zanimanja polnih vpogledih o kulturi in naravi, pri čemer bi se moral zelo upoštevati tudi biografski element. (Prav ta F.-jev stavek se mi zdi, da obsega ves njegov visoki program za ljudsko šolo; opozarjam pa nanj zlasti za to, ker moramo mi, ki smo navezani predvsem nanižje ljudske sloje, stremiti predvsem po taki preustrojitvi ljudske šole — ali boljše: šole za ljudstvo —, ki bo nudila višje ljudske izobrazbe narodu samemu, t. j. najširšim ljudskim masam.) Za dosego te naloge pa mora kreniti tudi izobrazba ljudskošolskega učiteljstva v docela drugo smer, kakor je, proti kateri se obrača danes. Velik del razširjene izobrazbe ljudskošolskega učiteljstva se zaključuje danes tako, da se ljudskošolski učitelj izobrazuje od naroda proč, tako da mora bolj in bolj izgubljati zmožnost, da velike izobraževalne snovi izbira in podaja z gotovim poznanjem narodove duše in narodnega življenja. Tiščanje ljudskošolskega učiteljstva na vseučilišče, smatram za absolutno napačno pot; ni drugače mogoče, kakor da se učitelj s takim udajanjem učenim interesom ljudstvu odtuja in mora, ne da to zapazi, preiti v docela drugo okrožje mišljenja in čustvovanja; izgublja se mu ono »sentire cum populo« (misliti, kakor misli ljudstvo), vživljanje v ves svet telesno delajočega človeka, vse njegovo štivo ne zasleduje del, ki bi nudila lahko res konkretne izobraževalne snovi za ljudstvo, pač pa le znanstvene knjige in časo-

*) K čemur pa moramo pripomniti, da tudi današnja ljudska šola — zlasti v mestih — pogrša svoj lastni smoter, ker stremi vse preveč po tem, da pripravi vsaj večji del svojih učencev za vstop v srednjo šolo. Nadaljni F.-jev očitek velja tudi njej in pogled v vsakdanje življenje nam kaže, da bi se prav v tem oziru moral preustrojiti sistem šolstva in njegovo medsebojno razmerje.

pise — ti pa dajejo danes ravno na p e d a g o š k e m torišču bolj kamen kakor kruh in obtežujejo čitatelja dostikrat s tako obširnim in brezplodnim besedičenjem, da se moramo bati za bodočnost pedagogike. Kaj naj koristi stanovskemu delu ljudskošolskega učitelja, če preleti na vseučilišču tečaj modroslovja ali spozna zgodovinsko znanstvo virov na virih samih ali se peča v prirodoznanstvu s stvarmi, ki jih v ljudski šoli ne more uporabljati? Njegovo veliko poklicanje, za katero rabi mnogo zvanja in štiva in mnogo mirnega življenjskega opazovanja, obstoji vendar veliko bolj v populariziranju, v resnično narodnovzgojni uporabi že pripravljene ogromne snovi, v vaji prav posebnega takta za spoznanje in izbor poglobitnega, oplojujočega, nazornega. Nedostaje nam še sil, ki bi prevzele tako posredovalno delo. Mnogo važnejši kakor univerzitetni tečaji bi bili za nadaljno izobrazbo ljudskošolskega učiteljstva tečaji, v katerih bi poučevali možje, ki poznajo iz dolgoletnega socialnega dela ljudstvo, o pravih duševnih in telesnih potrebah narodovih — bodisi kmetijskega ali mestno-industrialnega življenjskega tipa — da dobi učiteljstvo novo in globlje zanimanje ravno za pravilno didaktično in vzgojno obravnavo narodove moči.⁶⁾ Seveda pa bi bili ti učni tečaji najmanj prav tako važni za tiste, ki narejajo učne načrte — oblasti zopet rabijo prvega podžiga od strani novega javnega mnenja sredi učiteljstva samega, tudi bi ne koristili nič najboljši načrti, dokler ni pridobljeno za stvar učiteljstva samo. Da se bo to novo stališče ljudskošolskega učiteljstva napram narodu kot takemu smotreno ustalilo, če bodo prej premagane gotove intelektualistične zmotnjave sedanje dobe in če bo začel narod vzgojno delo sploh upoštevati in nagraditi z docela drugačnimi fi-

⁶⁾ V tem oziru pa moramo F.-ju izključno pritrjevati, če le nekoliko upoštevamo tudi domače razmere. Ljudskošolski učitelj bi moral biti izobražen narodnogospodarsko, socialno, v resnici je njegova izobrazba enostranska izobrazba v raznih posameznih predmetih; poznati bi moral potrebe ljudstva samega, proučevati bi jih moral ter se poglobljati vanje, a vsa njegova strokovna izobrazba ga ni privadila niti čitati socialne abecede. Zaradi tega se godi, da se ljudskošolski učitelj danes od naroda odmika namesto da bi se mu približeval. V tem tiče mnogi vzgojni neuspehi šole. Vsled načina, kako in zakaj postajajo ljudskošolski učitelji (naraščaj) učitelji, pa se temu dejstvu ne moremo niti čuditi. Za bori kruhek gre mestni mladenič (mladenka), zrastle v docela drugačnem ozračju, za učitelja na čezelo, kjer se tako težko in z nevoljo prilagodi socialnim razmeram; naraščaj pa, ki se rekrutira iz kmetijskega ljudstva, je »studiral« in izgubil — dostikrat celo namenoma, ker se zdi sam sebi zvišen — stik z ljudstvom samim. Šteje se k »inteligenci«, prikraja svoje potrebe po tej ter se tako stopnjema odmika od mase, kateri je njegovo delo v prvi vrsti namenjeno in odločeno. Na mnoge učinkuje tudi strah pred »pokmetenjem«, pod čemer razumevamo vsled predsodka navadno le navzetej slabih navad prostega ljudstva (boljše rečeno: prostakov iz tega); zaradi predsodka smatramo, da se vrši mišljenje t. j. razumevajoče mišljenje le navzdol, ker ne poznamo zenačevanja navzgor. Na tem torišču ljudsko-

nancijskimi in socialnimi istovrednostmi, za to govore razni upapolni znaki. Kolikor bolj bo pridobivalo socialno in vzgojno delo za takoimenovane nižje ljudske sloje na privlačnosti ravno pri najizobraženejših našega naroda, bodisi z ozirom na pouk, ali z ozirom na mladinsko oskrb, toliko manj pride ljudskošolski učitelj v izkušnjava, da smatra preprosto ljudsko šolo prezirljivo za »ubožno šolo« in da meri vrednost svojega dela po rodu svojih učencev in po množini učenosti, ki jo je natrpal vase ter jo prodaja naprej. Naj se glasi še tako nemoderno: Le iz globočine prilajajoče, močno zahtevanje po preprostosti v gorenjem smislu nam lahko ohrani zdravo ljudsko izobrazbo, nam obvaruje tudi srednje sloje pred brezpotrebno kompliciranimi pogoji za dostop in s tem tudi najvišja izobraževališča pred brezmejnimi navalom. (Pristavimo pa še lahko: obvaruje nas tudi pred »študiranim proletariatom«, ki je bil v zadnjem času pri nekaterih narodih kvas narodne pogube in se je že tudi pri nas začel glasom nekaterih statistik sumljivo nabirati. »Jaz gospod, ti gospod, kdo bo pa krave pasel?« vprašuje naš kmet sicer konservativno, pa — realno. Op. por.)

Dejstvo, da se združuje z zahtevo po enotni šoli tudi stremljenje ljudskošolskega učiteljstva po dvignjenju njegovega javnega pomena in dostojanstva, naziva F. obžalovanja vredno napako. Kdor da priporoča enotno šolo s tega stališča, pozablja, da bi ostal ljudskošolski učitelj tako vedno je učitelj temelja, ter nima razen te, v sebi zaključene izobraževalne naloge, vršiti nobene poleg drugih izobraževališč. Zato bi uvrstitve ljudske šole v organizacijo enotne šole brez dvoma odločno znižala samostojno kulturno stališče in poslanstvo ljudskošolskega učitelja.

šolskega učiteljskega stanu bo revizija nujno potrebna; kakor bo potrebna v njegovem takomenovanem »političnem delovanju«. Tudi tukaj se je vršilo oddaljevanje od mase naroda in njegovih potreb; kot »politiki« so bili ljudskošolski učitelji na strani baržoazije (pravilneje: malomeščanstva) in njenih zahtev, vzlic temu, da je naš narod v prvi vrsti agraren in ima kot tak svoje potrebe v agrarni (ali točneje za bodočnost: v industrialno-agrarni) politiki (Kdor seveda misli na takoimenovane »liberalce« in »klerikalce«, tisti je pri smislu povedanega v zmoti, kajti moje mnenje je izven demagoškega kroga.) Na vse te revizijske pojave pa mora biti naše ljudskošolsko učiteljstvo pripravljeno s pravilnim razumevanjem vsega spoznanja, kje žuli našega kmeta črevelj; to pripravo mu mora nuditi lastna organizacija, kakor mu mora nuditi tudi elementarno orientacijo pri narodovih potrebah sama vsaj toliko časa, dokler ne podi učiteljskemu naraščaju tega njegova šolska izobrazba. Pri takem stališču se učiteljstvu tudi ne bo treba zabuhati v svoje lastne interese, kajti ti bodo istovetni z ljudskimi interesi; učiteljstvo ne bo več hodilo svoje poti z ljudstvom ob strani tega, pač pa v njegovih lastnih vrstah. Vzvod za to orientacijo in tako vzgojo učiteljstva mora zastaviti lastna organizacija, ker mora biti tudi naša lastna bodoča vzgoja prikrojena drugače, če hočemo, da naj koristi splošna bodoča vzgoja narodu v večji meri kakor mu je koristila dozdajšnja.

Poleg teh označenih vplivov enotne šole na ljudsko izobrazbo opozarja F. na didaktične pomisleke ter podkrepljuje mnenje, da zahtevata dve, duševno različno razviti in različno predizobraženi plasti učencev skozinsko različno šolanje, če se nočeta obe oškodovati in posiliti. Razlike inteligence, za kateri tukaj gre, seveda nista razliki stopnje, temveč razliki smeri. Intelktualna sila dobi v obeh razredih docela različno uporabo. Otrok iz ljudstva nikakor ni manj nadarjen kakor otrok takojmenovanih izobraženih slojev, v presojanju življenjskih vprašanj je navadno še pametnejši ko ta — njegov razum pa se nagiba drugačnim nalogam in je drugače šolan ko razum otroka višjih slojev; ta razlika izhaja predvsem iz različnih vtiskov v prvih otroških letih. Intelkt takojmenovanega izobraženega otroka je gibčnejši, pripravnejši za abstrakcijo, manj porabljen od življenjskih težkoč, bolj obrnjen na širša obzorja, ki nimajo nič opraviti z neposrednim bojem za obstanek; kar je vse pripravnejše za zahteve višje izobrazbe in višjih stanov kakor milje otroka iz ljudstva. Temu se pridružuje še večja raznovrstnost in lahkoča jezikovnega izraza, kar vse daje prednost, ki jo je mogoče doseči le z izredno nadarjenostjo, in še ta le redkokedaj premaga gotove duševne posledice prvih mladostnih vtisov, ki se sicer ne pojavljajo med učenjem, pač pa se poznajo tembolj v poznejšem stanovskem delovanju. Zato je iz vzgojeslovnih ozirov načelno napačno, da bi se podvrgla duševna stanja, ki so tako različna med seboj, enaki didaktični obravnavi; enotnostne in enakostne zahteve, same po sebi upravičene, naj nastopijo šele tedaj, če se zagotovi popolno bližanje zdravih in potrebnih diferenciranj, drugače pa uniformiranje ubija živo življenje. V tem smislu bi enotna šola ne škodila le narodni vzgoji, marveč ravno tako tudi višje izobraževalne stopnje; živahnjejši intelekt otrok iz višjih razredov bi se umetno zadrževal v razvoju, težji, z ubožnejšim nazornim materialom delujoči intelekt preprostega otroka pa bi se prav tako umetno podžigal in razvijal, namesto da bi se mirno pospeševal in razvijal. Kakor je zahteval že Postalozzi, je tudi danes še potrebno notranje izobrazevanje ljudstva, oduševljenje njegovega življenjskega okrožja, ne pa izobrazevanje navun, kajti tudi danes še bi bilo to odtujevanje narodne vzgoje od narodovega življenja.

(Dalje prih.)

J. BAŠKART:

J. RUSKIN O NALOGAH IN VZGOJI ŽENSTVA.

(Vrtovi kraljic.)

To predavanje je nadaljevanje nekega prejšnjega*) in zbog tega je morda dobro, da na kratko očrtam splošni namen obeh. Vprašanje, katero sem bil stavil v prvem, namreč: *K a k o i n k a j n a j č i t a m o ?* je vzkliko iz mnogo globljega, o kojem sem upal, da se z njim po mojem podnetu resno bavite sami, in ki se glasi: *Z a k a j n a j č i t a m o ?* Dasi nam nudi današnja razširjenost vzgoje in književnosti velike prednosti, vendar se je prav poslužujemo le tedaj, ako pojmujeemo jasno, k čemu nas navaja vzgoja in česa nas slovstvo uči. Rad bi, da bi to občutili z menoj. In želim, da bi uvideli, kako podelujeta dobro premišljena moralna vzgoja in dobro izbrano čtivo oblast nad slabo vedenimi in neuki, ki je po svojem razmerju istinita kraljevska oblast.

To misel vam hočem zapustiti; zato začnem in končam z njo in jo ponavljam: na svetu ni več ko ena čista vrsta kraljevanja, neizogibna in večna, brez krone ali z njo. Mislim namreč kraljevanje, ki obstoja v silnejšem pravstvenem stavu in pravilnejšem duševnem stavu ko pri drugih, kar nas usposablja, da jih vodimo ali dvigamo. Oglejmo si besedo stav ali stanje (state);**) slabo nam je začela rabiti. Doslovno pomenja trajnost in nepremakljivost stvari in vso njeno vsebino nam kaže izpeljanka statue (soha, kip) — nepremična stvar. Kraljeva majesteta ali njegov stan in pravo njegovo, da svoje kraljestvo naziva državo (state), je odvisno od nepremičnosti obeh; stati morata brez trepeta in omahovanja, postavljena in vstoličena na temelju večnih pravic, ki jih ni mogoče izpremeniti ali odpraviti.

Uverjen sem, da koristita vse slovstvo in vsa vzgoja le v tem razmerju, v katerem utrujeta to mirno, dobrodejno in zaraditega kraljevsko oblast — predvsem nad nami samimi in s tem nad vsemi okrog nas — in vas pozivam, da z menoj določite nadalje, kateri posebni delež ali katera posebna panoga kraljevske avtoritete, rastoče iz plemenite vzgoje, se naj odmeri ženskam, ne samo v domačnosti, ampak nad vsemi v njihovem območju.

Na samem začetku pa nas srečava mnogo globlje vprašanje, o katerem — dasi zveni to čudno — si še marsikdo kljub njegovi neizmerni važnosti ni popolnoma na jasnem. Ne moremo očrtati kraljevske moči

*) »Pop., lansk. let., štev. 1, in 2, — J. Ruskin o vrednosti čitanja. Op. prired.

**) Angleški state pomenja: stav, stanje, stan, a tudi državo, prestol. Op. prired.

žen, dokler nismo dognali, v čem naj obstoja njihova običajna oblast. Ne moremo orisati, kako jih naj vzgoja usposablja za daleko obširnejšo dolžnost, dokler nismo spoznali njih resnične trajne dolžnosti.

O tem vprašanju, ki je življenjskega pomena za vso socialno srečo, se govori v naši dobi toliko nepremišljenih besed in zbuja toliko praznih domislekov, ko še nikdar. Zdi se mi, da še nikdo ni ocenil razmerja moške in ženske narave in njenih različnih duševnih in krepostnih zmožnosti v splošno zadovoljnost. Slišimo razpravljati o ženskem poslanstvu in pravu, kakor da se ju mora ločiti od moškega poslanstva in prava, kakor da sta žena in njen mož stvora neodvisnih vrst in nespravljivih zahtev. Vsaj v tem je zmota. In ne manj napačna je misel, da je žena le senca in neločljiva slika svojega moža, ki mu dolguje brezmiselno in robotsko poslušnost in ki vedno podpira njeno slabost s svojo prevladajočo silo. To je najhujša zmota, tičočča se žene, kateri je bilo usojeno, da je možu pomočnica. Kakor da bi mu mogla senca ali sužnja pomagati!

Poizkusimo torej doseči jasen in skladen nazor o tem, kako deluje ta in vplivata žensko mišljenje ter čednost v primeru z moževom in kako podpira ter stopnjuje njuno razmerje moč in čast in oblast obeh. Ponoviti pa moram to, kar sem dejal v prejšnjem predavanju, namreč: vzgoja nas mora predvsem usposobiti, da se posvetujemo o vseh resnih in važnih zadevah z najmodrejšimi in največjimi možmi. Knjige prav uporabljati, se pravi, iskati pri njih pomoči, obračati se do njih, ko nas slepita lastno znanje in duševna sila, slediti jim k širšim obzorom — k jasnejšemu pojmovanju kakor je naše in sprejemati združene sodbe svetovalcev in sodnikov vseh dob za svoje posamezno in nestalno mnenje.

Storimo to sedaj. Poglejmo, ali se v tem slučaju strinjajo na kakšen način največji, najmodrejši in najčistejši možje vseh vekov; poslušajmo, v čem da so zrljivo pravo dostojanstvo žene in njeno sposobnost, da pomaga možu.

Vzemimo najprej Shakespearea. Zapomnite si predvsem, da Shakespeare nima junakov, temveč samo junakinje. V vseh njegovih igranih ni ene popolne junaške osebe (moške), razen površne slike Henrika V. in še površnejše, namreč Valentina v »Dveh plemenitih Verončanih«. V njegovih predelanih in dovršenih umotvorih ni junaka. Otelo bi bil junak, ali njegova prostota je prevelika; Korijolan — Cezar — Antonij — se izkušajo vzdržati s svojo strto silo, toda ugonobi jih njihova ničemurnost; Hamlet je indolenten in zaspano spekulativen; Romeo je nestrpen mladenič; Beneški trgovec se obupan vda zavračujoči rabsodbi in Kent v dramu »Kralj Lear« je plemenitega srca, a presurov in neomikan in se končno poniža do stališča služabnika. Z Orlandom, ne manj plemenitim,

se igra slučaj, sledi, tolaži ter otme pa ga Rozalinda. Nasprotno ne nahajamo igre brez popolne žene, stanovitne v resni nadi in nepremakljivi smotrenosti: Kordelija, Dezdemona, Izabela, Hermijona, Imogen, kraljica Katarina, Perdita, Silvija, Viola, Rozalinda, Jelena in končno menda najljubkejša, Virginija — vse so brez napake in shvačene kot najvišji junaški tipi človeštva.

Uvažujte nadalje: v vsaki igri povzroča katastrofo nespamet ali pregreha moževa, odvrča pa jo, če je sploh mogoče, le modrost in krepost žénina; ako pa izpodleti njej, tudi ni rešitve. Nesreča kralja Leara vznikne iz nedostatka razsodnosti, nestrpnosti ničemurnosti in napačnega razumevanja svojih otrok; edine odkritosrčne hčere krepost bi ga lahko otela, da je ni zavrgel. Sličnih primerov bi lahko navedel iz vsake pesničkove drame.

Med vsemi glavnimi osebami njegovih iger je ena edina slaba ženska, Ofelija; ker v odločilnem trenutku Hamleta ostavi in mu ne more biti po svoji naravi voditeljica uprav tedaj, ko bi je potreboval najbolj, ga zadene poguba. Končno riše še tri zle ženske značaje: Lady Macbeth, Regan in Goneril; toda čutimo, da so te tri le strašne izjeme iz pravih življenskih zakonov.

Takšen je nazor Shakespearejev o stališču in značaju ženâ v človeškem življenju. Slika jih kot nezmotljivo verne in modre svetovalke — kot nepodkupljivo pravične in čiste vzore, močne dovolj, da blagoslovljajo tam, kjer ni mogoče reševati.

Poslušajmo nadalje, kakšno naziranje ima Walter Scott o ženah, čeravno Shakespeareja v marsičem ne dosega zlasti ne v poznavanju človeške narave. V njegovih resničnih umotvorih, slikah iz škotskega življenja, nahajamo samo tri može, ki dosežejo junaški tip: Dandie Dinmont, Rob Roy in Cleverhouse. Vendar se dotikajo junaškega ideala le s svojim pogumom in z vero, čemur se pridružuje velika, neizvežbana duševna moč. Njegovi mlajši možje pa so prave igrače neke domišljene usode. Nasprotno nahajamo njegove ženske osebe v neskončnih variacijah krasne, nežne in pametne, z nezmotljivim čutom za dostojnost in pravico. Pogumne so, odločne in neutrudne požrtvovalne; dičita jih vztrajna modrost in globoko skrita ljubezen. Te čednosti ženâ tvorijo, povznašajo in oduševljujejo, značaj nevrednih ljubimcev. V vseh primerih — pri Scottu kakor pri Shakespeareju — torej žena bedi nad svojim miljenecem, ga poučuje in vodi; nikjer ni najti mladeniča, ki bi vodil svojo izvoljenko ali jo vzgajal.

Pokličimo še druge priče — velike Lahe in Grke. Znan vam je namen Dantejeve velike pesnitve: ljubavna pesem je to mrtvi izvoljenki,

slavospev zato, ker je bedela nad njegovo dušo, ker ga je že z usmiljenjem, ne z ljubeznijo otela smrti in peklu. In grških žen nisem navedel takoj mesto Shakespearejevih kot primer iz edinega vzroka, ker bi mi ne mogli slediti dovolj sigurno. Predstavite pa si glavne idealne tipe človeške krasote in zvestobe: priprosto materinsko in žensko srce Andromaha; božanstveno, toda neuslišano modrost Kasandrino; igračkasto ljubeznivost srečne Navzike in njeno preprosto knežnje življenje; mirno življenje gospodinje Penelope, opazujoče morje; vztrajno neustrašeno in brezupno udano pijeteto sestre in hčeri Antigone; pokornost molčeče Ifigenije in končno vstajenje od mrtvih, ki ga je grški duši udejstvila Alkesta, ko je mirno okusila vse bridkosti smrti, da otme svojega soproga.*)

Lahko bi nanizal zgledov brez števila. Vzel bi Chaucerja**) ter razpravljaj, čemu je spisal »Legendo o dobrih ženah« in ne o dobrih možih. Vrnil bi se v najstarejše bajke ter prikazoval, kako je veliki narod egiptski dal svojemu »Duhu modrosti« obliko žene in tej v roko kot simbol tkalski čolnek in kako so oboje, predstavo in obliko, izspremenili Grki v Ateno s šlemom in mračnim ščitom.

Toda hočem le, da prav ocenite izpovedbe velikih pesnikov in modrecev, ki se strinjajo — kakor vidite — v tej točki popolnoma. Ali so se ti moške v svojih življenjskih delih bavili z domišljenimi in napačnimi nazori o razmerju med možem in ženo? Ali njihove vzor-žene ni mogoče udejstviti z ozirom na naše običajno mišljenje o zakonu? — Žena pravimo — ne more voditi, še manj pa za se misliti; mož mora biti povsod modrejši, on mora misliti, vladati in prednjačiti v znanstvu, opreznosti in moči. A vprašajmo se: Ali blodijo vsi ti velikani duha ali blodimo mi? — Ali so Shakespeari in Eshil, Dante in Homer ustvarili za nas izključno punčke za igro otrok ali še huje: same nestvore? — Ozrimo se, po dejstvih, nam ki jih nudi človeško srce samo! Spominjajmo se, da je v krščanskih vekih posvečal vitez svoji miljenki popolno poslušnost in da mu njena roka ni le delila bodrila in hvale in nagrade, temveč določevala tudi smer vsakega podjetja. Opasala ga je z orožjem in ne smemo misliti, da je to bila puhla romantična kaprica. Simbolizirala je večno resnico, da duševno orožje ne oklepa srca dobro, ako ga ni opasala ženska roka.

Brezdvomno se vam zdi takšno razmerje dopustno v ljubezni. Toda o čemer često ugibamo, je vprašanje, ali bi bilo primerno, da trajajo

*) Opozarjam tukaj na razne paralele v T. Štefernovem »Krstu pri Savici« in v njegovih sonetih. Op. prired.

**) Chaucer, slaven angleški pesnik (1340—1400). Op. prired.

takšni odnošaji vse življenje. Naravni se nam zde med ljubincem in mljenko, a ne med možem in ženo. Pri tem pa ne upoštevamo, da je zakon, ako je sploh zakon, samo pečat, ki pomenja prehod iz začasne službe v trajno in iz nestalne ljubezni v večno.

Morda vprašate, kako se misel o vodilni nalogi žene strinja s pravo žensko podložnostjo? Naprosto s tem, da je njena naloga vodilna in ne ustvarjajoča. Oglejmo si razliko malo natančneje!

Nespametni smo, neopravičljivo nespametni, ako povdarjamo premoč spola nad spolom, kakor bi ju mogli primerjati v podobnih zadevah. Vsak ima to, česar nedostaja drugemu; drug drugega dopolnjujeta in vsak je popolen le po drugem; v ničemer si nista enaka in sreča ter popolnost obeh sta odvisni od tega, da vsak zahteva in sprejema od drugega, kar mu ta lahko podari. Lastnosti obeh spolov so na kratko sledeče: Moževa sila je aktivna, napredujoča in obrambna. On je predvsem udeleženec, stvaritelj, odkrivalec, branitelj. Njegov razum premišljuje in iznajde; njegova energija teži za doživljaji, boji in zmagami, kjerkoli je boj pravičen in pridobitev potrebna. A ženina sila stremi za vlado in ne za boj — njen duh se ne odlikuje po iznajdljivosti in ustvarjajoči moči, temveč po smislu za sladek red, opravo in razdelitev. Žena vidi lastnosti reči, njih potrebo in ve, katero mesto jim je primerno. Njeno veliko opravilo je slavljenje; zato ne posega v prepir, ali po boju prisoja nezmotljivo venec. Njena naloga in njeno stališče jo varujeta nevarnosti in izkušnjav. Mož jo ščiti pred vsem; v njegov dom, kjer ona vlada, ne more vdreti ne nevarnost, ne izkušnja in ne vzrok zmote ali polujšanja. To je prava lastnost doma — da je kraj miru, pribežališče ne samo pred sleherno krivico, temveč pred vsem strahom, dvomom in razdelitvijo. V kolikor ni to, ni dom; v kolikor silijo vanj skrbi vnanjega življenja in je dovoljeno nespravljeni, neznani, odvrtni ter sovražni družbi vnanjega sveta, da prestopi njegov prag, v toliko neha biti dom in postaja samo del zunanjega sveta, katerega ste pokrili s streho in v kojem ste zanetili ogenj.

In kamor pride prava žena, povsod jo obdaja pravi dom. Naj so samo zvezde nad njeno glavo, naj je kresnica v rosnih travah edini ogenj ob njenih nogah — njen dom je vendarle tam, kjerkoli biva. In dom plemenite žene se razprostira daleko, krasnejši, ko da je pokrit s cedrovino in odet v škrlat, in lije svojo mirno svetlobo daleč naproti tistim, ki bi bili inače brez doma.

V tem torej vidim pravi delokrog in istinito območje žene. Da ju pa izpolnjuje, je treba daru nezmotljivosti, v kolikor se lahko o tem govori pri človeku. Kjerkoli vlada, tam mora biti vse dovr-

šeno ali vobče ni ničesar. Žena bodi neskončno in neizpremenljivo dobra, instinktivno in nezmotljivo modra — modra ne za svoj razvoj, ampak za zatajevanje sebe same; modra, ne da bi se dvignila nad svojega moža, temveč da bi nikdar ne omahnila ob njegovi strani; modra, ne z omejenostjo drzne in puhle bahavosti, marveč s strastno nežnostjo skromne uslužnosti, ki je neskončno premenljiva, ker hoče biti neskončno privlačna. V tem mogočnem smislu naj bo premenljiva kakor luč, mnogolična v velikolepi in jasni razdelitvi, ki sprejema in povznaša barve vsega, na kar pada.

Poizkusil sem obširno prikazovati, kakšno mesto bodi odločeno ženi in kakšna oblast. In zdaj se vprašajmo, katera vzgoja jo naj k temu vsposablja? — Ako ste uverjeni, da pravilno pojmem njen poklic in dostojanstvo, ne bo težavno, načrtati pot vzgoje, ki bi jo pripravila za prvega in povzdignila do drugega.

Naša prva dolžnost do nje je, da ji osiguramo takšno telesno vzgojo in vežbanje, ki utrjuje zdravje in izpopolnjuje lepoto, kajti najčistejša krasota se ne doseže brez bleska delavnosti in nežne moči. Ko pa dovoljujejo rastoče sile, moramo njeno mišljenje napolnjevati in oblikovati z vsemi znanostmi in mislimi, katerih vsaka krepi prirojeni ji čut za pravičnost in naravni ljubezenski takt.

S takšnimi vedami naj se seznanj zato, da bi razumevala moževa dela in ga v njih podpirala. Vendar se ji ne sme posredovati nobeno znanje kot veđa, ki bi ji bila ali lahko bila predmet učenosti, temveč le v toliko, da čuti in razsoja. Ni nadalje nobenega pomena za njen ugled in popolnost, ali govori več jezikov ali samo enega; toda največje važnosti je, da se zna vesti napram tujcu ljubeznivo ter zna razumevati sladkost tujčevega jezika. Njeni lastni cenj ter njenemu dostojanstvu ne škoduje, da se ne zanima za to ali ono znanost; nasprotno je neizmerno pomenljivo, da se iz vežba v pravilnem mišljenju, da shvača smisel, neodoljivost in krasoto prirodnih zakonov; da zna končno stopati vsaj po eni stezi znanstvenega uspeha do vhoda v trpko »dolino ponižanja«, kamor dospejo le najmodrejši in najboljši možje, proglašujoč se sami za deco, ki zbirajo kamenčke po neskončnem obrežju. Malo je odvisno od tega, koliko mest pozna po zemljepisni legi, koliko ve zgodovinskih letnic ali slavnih imen — kajti naloga vzgoje ni v tem, da napravi iz žene naučni slovar. Neobhodno potrebno pa je za njo usposobljenje, da se uži vi z vs o svojo osebnostjo v zgodovino, ki jo čita; da si ustvari živo sliko nekaterih dogodkov v svoji svetli domišljiji; da iztakne z nežnim čutom patetične okolnosti in dramatične ozire, ki jih zgodovinar prečesto zatemmjuje z razglabljanjem in trga z razporedbo. Spoznavati mora, kako nestransko plačuje Bog in se ozi-

rati skozi tno na usodne, iz ognja stkane niti, ki spajajo zmoto s kaznijo. Osebito pa mora biti zmožna, da razširja meje svojih simpatij z ozirom na dogodke, ki se za vselej odločujejo v tistih trenutkih, ko ona sama živi v pokoju, in z ozirom na sodobno bedo in trpljenje, ki bi se ne povrnilo nikdar več, da ga le enkrat obžaluje resnično. Živo si mora predstavljati, kako bi učinkovalo na njeno mišljenje in vedenje vsakodneвно trpljenje, ki zategadelj ni manj realno, ker se skriva njenemu pogledu. Pojmovati mora, kako ničevno je razmerje med tem svetom, kjer živi in ljubi ona, ter med svetom, v katerem živi in ljubi Bog; in prizadevati si mora, da niso njene pobožne misli prešibke napram številu oseb, ki jih hoče z njimi objeti, in da moli za tiste, ki nimajo nobenega ljubečega srca na svetu, z isto gorečnostjo, kakor za trenutno pomoč bolnemu možu ali otroku.

Vendar poznam vedo, ki je nevarna ženam in ki se je ne smejo nikakor predrzno dotakniti — vedo bogoslovno. Čudno pa je sledeče: Žene so sicer dovolj skromne, da dvomijo o svojih silah ter se ustavljajo na pragu znanosti, v kojih je vsak korak jasen in varen, toda brez pomislekov strmoglavijo do vede, v kateri so trepetali največji možje in se motili najmodrejši. Vse, kar je v verstvih grešno in neumno domišljeno, ostudno in neumljivo, združijo v sveženj posvečene mire; ustvarjene kot posebljena ljubezen, obsojajo prve tam, kjer zadnje razumevajo, in se plazijo do prestola stvarnikovega, da bi ga delile z njim. Domišljajo si končno, da zbuja duh-tolažnik v njih duševna razpoloženja, ki pa po njihovi krivdi povzročajo domači nepokoj, in se drznejo spremeniti domače bogove krščanstva v lastne odvratne malike — duševne punčke, da jih oblačijo po svoji volji.

Izvemši to, mora biti po mojem mnenju deklinška vzgoja slična deški z ozirom na postopek in na snov; ali smoterji je drugačen. Žena v kateremkoli življenjskem obilježju vеди to, kar ve njen mož, toda na popolnoma drug način. On obvlada znanost, temeljito in napreduj v njej; ženi zadostuj pregled za vsakdanjo rabo. Mož mora poznati jezik ali vedo ali to, s čimer se sploh peča, temeljito, žena se lahko zadovoljuje s tem, da razumeva o jezikih in znanostih toliko, da je deležna radosti svojega moža in njegovih najboljših prijateljev. Vendar se mora varovati površnosti, zakaj razlika je med elementarnim znanjem in površnim znanjem, — med krepkim začetkom in slabotnim igračkanjem. Žena pomagaj vedno možu s svojim znanjem, dasi ga ni mnogo; česar se je pa naučila le na pol ali ni umela, to za samo zadržuje.

(Konec prvega)

DR. L. ČERMELJ:

SLOVNIŠKI PROBLEMI V MATEMATIKI.*)

»Popolnoma upravičena je zahteva, naj bo pouk v kateremkoli predmetu istočasno tudi pouk v materinščini. Pouk v matematiki pa je zato še posebno izbran, ker zahteva neprimerno jasna in točna vsebina predmeta samega enako jasne in točne jezikovne izraze. Enoznačna mora biti vsaka beseda, enoznačen vsak stavek; nobene besede odveč ne premalo... vse to more in mora matematika strožje zahtevati in preudariti kakor ostali predmeti, kajti nobeden drugi predmet ne razpolaga s tako natančno določenimi pojmi kakor ravno matematika.« (A. Köfler: Didaktik des mathematischen Unterrichtes, Lipsko-Berolin 1900, str. 490-491.) Pojmi morajo biti enoznačni, ravno tako jezikovni izrazi, vsakemu pojmu pa naj odgovarja le eden enoznačni jezikovni izraz.

Osnovni pojmi v matematiki so števila. Števila nam niso dana v predstavah predmetov samih, kakor lastnosti predmetov, temveč naš razum jih prenese iz sebe na predstave konkretnih stvari. Število nam predstavlja nekako združitev v enoto, število je »kompleksija«, kakor pravi F. Ilešič v spodaj omenjenem spisu z A. Köflerjem ali po njemu (Podrejen bi bil s tem sicer pojem »število« višji vrsti, ali manj srečno se bo našla primerna determinacija.) »Vsako število je ena duševna enota«. Vsaka taka duševna enota, vsako število torej imej svoj natančno določeni jezikovni izraz, svoj števnik, ki naj bi bil seveda samostalni ednine.

To bi bila torej glavna zahteva, ali ta zahteva je pri nas le pobožna želja. Nimamo namreč še vedno enotnega štetja. Izšla je sicer nova slovenska slovnica za srednje šole (A. Breznik: Slovenska slovnica za srednje šole, Celovec 1916), ali tudi ona molči o abstraktnem štetju in »ona vrzel zija še vedno nemilo med nauki o števnikih«. V računih se skriva to nesoglasje za enotnimi znamenji, za številkami. Odgovori pa, ki jih dobivamo iz raznih drugih knjig, so dvoumni kakor oraklji grške Pitije. Tako čitamo v Pleteršnikovem slovarju na strani 192: »Šteje se eden, dva, tri itd. ali: ena, dve, tri itd...« Fr. Ilešič pa piše v svoji že omenjeni razpravi na str. 26: »Močnikova računica za ljudsko šole ima: ena, dve, tri, štiri, to res ustreza vsakdanji rabi, vendar se za ena, dve, tri, štiri lahko reče: eden, dva...« V »Jezikovnih pripombah« k Črničevemu »Navodilu k I. zvezku računice za obče ljudske šole« pa gre še korak

*) Analogno naslovu spisa Fr. Ilešiča »Matematiški problem v slovnici« v Popotniku I. XXI. 1900 št. 1, 23-27, 2, 50-56.

dalje ter pravi (str. 31): »Ako so števila neimenovana (samostalno rabljeni pojmi), so glavni števniki neizpremenljivi, zato se abstraktno tako-le šteje: eden, dva (ali: ena, dve) tri, štiri, pet ...« In faktično rabi v isti knjižici Črnivec na str. 5 in 33 izraza: eden, dva, Ilešič pa na strani 32 očitvidno raje izraza: ena, dve. L. Lavtar piše v svojem »Posebnem ukoslovju računanja v ljudski šoli«: enkrat ena, ena v eni (po Ilešiču: ena v ena), Bl. Matek pa govori na prvi strani svoje »Aritmetike in Algebre za IV. in V. gimn. razred« (Ljubljana 1910) o številu »dve«.

Imamo torej strogo določena pojma za prvi dve števili v vrsti celih števil, nimamo pa za nju enotnih izrazov. Dve števili in štiri števniki, dobro, da sta v rabi samo dve kombinaciji: eden, dva in: ena, dve ...; pri sestavljenih številih imamo še tretjo: ena, dva n, pr. enaindvajset, dvaindvajset (poleg doslednega izraza: dveindvajset.) Toda enotnost v izrazih je v matematiki potrebna, da prepotrebna in nujna posledica eksaktnosti njenih pojmov.

Potrebuemo, kakor že omenjeno, za abstraktno štetje (t. j. če so števila neimenovana; za imenovana števila dobimo pojasnilo in sicer enotno po vseh slovnica) enotne jezikovne izraze in sicer samostalnike ednine. Od pet naprej je stvar enostavna, števniki so samostalniki, dasi so izgubili svojo sklanjatev, kakor dokazuje Fr. Ilešič v svojem »Matematiškem problemu v slovnici«. Težje je vprašanje pri prvih štirih številih: Imamo sicer števnike eden (en, ena, eno), dva (dve), trije (tri), štirje, (štiri) ali ti so pravzaprav pridevniki. (Fr. Ilešič skuša to na str. 51 omenjene razprave tudi psihološko raztolmačiti) po obliki pa je prvi v ednini, drugi v dvojini in ostala dva v množini. Števniki pa bi morali biti samostalniki ednine, kakor so n. pr. pet, šest itd. Sicer je vprašanje za zadnje dve omenjenih štirih števil tudi že rešeno: šteje se namreč enotno povsod: tri, štiri. To sta obliki za ženski in srednji spol, po Fr. Ilešiču (l. c. str. 27.) pa sta izraza: tri, štiri tožilnik za vse tri spole, torej tudi za moški spol in tej razširjeni obliki se je umaknil osameli imenovalnik moškega spola: trije, štirje.

Za prvi dve števili pa imamo še vedno po dva izraza: eden, dva in ena, dve... Eden, dva bi bili obliki moškega, ena, dve pa ženskega, dve merda celo srednjega spola; eden in ena sta v ednini, dva in dve v dvojini. Sicer pa je pri zadnjem številu dvojninska oblika tudi precej že oslabela: če se sklanja namreč izraz dva ali dve, kar pa bi bilo po Fr. Ilešiču nedopustno pri abstraktnem štetju, dobiva končnice množine: n. pr. delimo z dvema, množino z dvema (le redkokdaj slišimo dosledno izraz: delimo z dvema...)

Gorovo je štetje, ena, dve, tri... najbolj razširjeno med našim ljudstvom in ženska oblika je tudi nekako utemeljena v prvotni i — sklan-

javni števnikov od pet naprej, kakor kaže to Fr. Ilešič na strani 27 že omenjenega spisa: Ali kljub temu bi jaz predlagal za enotno in edino štetje obliki: eden, dva.

Saj štejemo itak že od deset naprej: enajst (iz eden na deset po Breznikovi slovnici str. 110 in tudi po Fr. Ilešiču), dvanajst (iz dva na deset) trinajst... In tudi oni, ki štejejo: ena, dve, tri, rabijo pri sestavljenih števnikih izraze kakor: edenindvajset poleg enaindvajset. Če ostanejo še dosledni v svojem štetju pri številu 21, pa se mu izneverijo že pri naslednjem številu 22; večinoma štejejo: dvaindvajset mesto doslednega dveindvajset; skoro izključno pa je v rabi pri vodilnih števnikih oblika: dvaindvajseti, da celo v zvezi: dvaindvajseta učenka (Fr. Ilešič l. c. 27.)

Ali ta nedostatek pri prvih dveh številih, se vleče naprej tudi pri višjih številih. Štejemo namreč skoro izključno dvesto (bržkone je tukaj dve srednjega spola, kakor je v hrvaščini dvoje zastarela oblika srednjega spola v izrazu: dvjesta) in le redkokdaj dvasto, pišemo pa gotovo, kjer je to radi natančnosti potrebno: en sto. Pravimo dvatisoč in dvetisoč, pišemo pa vendarle enotno entisoč.

Sicer pa je stvar pri tisoč še bolj zamotana, kar je razvidno iz Breznikove slovnice str. 111: »Če se tisoč« pregiblje je večinoma ženskega spola n. pr. dve tisoči... (spominja na prvotno i- sklanjatev), razum tega pa tudi trije tisoči...»

Dosledno štetju: eden, dva, tri... bi seveda morali šteti: (en) sto, dvasto, tristo... in (en) tisoč, dvatisoč, tritisoč...

e

V zgornjem sem razpravljaj o strogo določenih pojmi, ki imajo po dva jezikovna izraza, imamo pa pri naših števnikih tudi obratni pojav: eden izraz za dva pojma.

»Stotina« je v matematiški uri stoti del enote, v praktičnem življenju pa nadomešča večinoma nepregibljiv izraz »sto« n. pr. pet sto ali pet stotin (Breznik, slov. slovn. str. 111.). Seveda ni dvoumnosti v slučaju, ako je število imenovano, kajti nekaj drugega je »pet stotin kron« in »pet stotin krone«. Sicer izgovarjajo nekateri v prvem pomenu besede po hrvaškem vzgledu »stotina«, kar pa ne odgovarja slovenski slovnici. Prva »stotina« je torej po obliki, ne etimološko identična drugi »stotini« in to otežkoči učencem že itak težko določanje mestne vrednosti. Sekundira pa »stotini« pri tem še izraz »polovica«, ki spominja s svojo končnico prej na: petice, desetice in stotice..., kakor na istovrstne: petine, desetine in stotine... In da je zmešnjava v učenčevih možganih še večja, pozna iz slovniške ure izraza: dvojina in množina.

Težko se bo dalo tukaj odpomoči, ali spominjam se, da sem čital tudi v nemščini nekje »Zweitel«, mesto »Halbe«. Videant consules...

* * *

Razpravljati hočem še o nekem nedostatku, ki ga delimo z Nemci, in na katerega je najprej (seveda samo z ozirom na nemški jezik) opozoril berlinski astronom W. Förster v svoji razpravi: »Das neue Jahrhundert und die Reform unseres Zählungswesens« (1900.). Priključil se mu je dunajski profesor filozofije (prej srednješolski profesor za matematiko in fiziko) A. Köfler v že omenjeni didaktiki za matematiko (1900.). Pri nas Slovenci pa je na kratko razpravljalo o stvari Dr. J. Tominšek v spisu »Izgovarjanje števil« (pravilno bi se morala glasiti »Izgovarjanje števil«, Popotnik XXII, 1900 I št. str. 18.).

Mi izgovarjamo namreč kakor Nemci števila na drug način, kakor jih pišemo. Pravimo »edenindvajset« in pišemo »dvajset (in) eden in slično pri vseh številih do devetindevetdeset (devetdeset (in) devet). Števila od enajst do devetnajst izločim začasno od svojih razmotrivanj. Pri številih 121—199 je stvar še hujša. Imamo kombinacijo pravilnega izgovarjanja z napačnim: pišemo »stodvajseteden« in izgovarjamo »stodedenindvajset. Še bolj komplicirana pa postaja stvar pri večjih številih kakor n. pr. pri številu 58438, (oseminpetdesettisoč štiristoosemintrideset.)

In kakor izgovarjajo, tako pišejo tudi prvotno učenci, nekateri ljudje celo vse svoje življenje. Pisali bi v tem slučaju najprej »osem« potem »pet« na levi strani številke »osem«, na desni pa »štiri«, po primernem presledku številko »osem« in končno v približno preračunjeni prostoriček »tri«. Ali tudi če pišemo pravilno številko za številko po mestni vrednosti neglede nato, kako izgovorimo število, je v tej neskladnosti med pisavo in govorom vzrok raznim pomotam.

Zato pišemo tudi v slučajih, kjer morajo besede nadomestiti številke, kakor na pobotnicah, menicah in dr. navadno število tako, kakor so uvrščene številke po mestni vrednosti: tristopetdesettri mesto tristo-triindvajset. In isto velja tudi pri telefonskem prometu.

Sedanji naš način štetja ima praktični pomen morda edinole pri množenju in šestevanju. Če množimo n. pr. 478 s šest, izvršujemo račun tako-le: šestkrat osem je osemštirideset, napišemo torej najprej osem in prenesemo štiri. Šestkrat sedem je dvainštirideset, dvainštirideset in štiri je šestinštirideset (ter bi bilo to štetje že nepraktično), napišemo šest in prenesemo štiri. Šestkrat štiri je štiriindvajset, štiriindvajset in štiri je osemindvajset in faktično napišemo najprej osem in šele potem dva. (Sicer pa sem že videl slučaje, kjer so napisali prej številko »dva«

in potem »osem«.) In slično bi bilo pri seštevanju. Ali kljub temu je tako štetje nepraktično in le vzrok mnogih pomot tako, da bi morali biti le veseli, ako bi se ta nedostatek odpravil. Sicer straši ta neskladnost med pisavo in govorom tudi med Nemci in drugi narodi imajo morda še hujše nedostatke. Spominjam naj samo na latinščino in francosčino. V latinščini nadomestujejo nakazani računi številke: n. pr. IV »pet manj eden« ali »cdenodpet« kljub temu da imajo poseben izraz za to število (quattuor). V francosčini pa je ravno obratno. Pišejo kakor mi 70, izgovarjajo pa soi xantedix (šestdesetdeset), ali: pišejo 92 in izgovarjajo quatrevingtdouze (štirikrat dvajset dvanajst).

Pri Nemcih je skušal odpraviti ta nedostatek že omenjeni W. Förster, ni imel pa zaželjenega uspeha, kakor je razvidno iz nekega njegovega pisma na A. Höflerja: »... Ministrstvo je odklonilo; češ da bi bila ta reforma proti jezikovnemu čutu, tako kakor pravijo Angleži, da je decimalni sistem proti narodovi duši...«

Pri nas Slovencih pa je vprašanje drugačno. Kakor poudarja tudi Dr. J. Tomiňšek »je slovenski način štetja n e s l o v a n s k i, nastavši pač pod vplivom nemščine. Drugi slovanski jeziki nemškega načina sploh ne poznajo ali pa le p o l e g nasprotnega«. Pri nas pa je poleg nemškega načina med ljudstvom tudi drugi način v rabi, kar poudarjata tudi Janežičeva in Breznikova slovnica. Citiram naj samo Breznika (Slovenska slovnica str. 112): »Navadno stoji nižje število pred višjim, n. pr. Edenindvajset, dvaindvajset, triindvajset itd.; nekateri Slovenci, posebno Belokranjci, pa pravijo tudi: trideset eden, trideset dva, trideset tri, ali trideset prvi, trideset drugi itd...« Upoštevalo bi se seveda štetje: trideset eden, trideset dva... (Oblike: trideset prvi, trideset drugi... pa bi se rabile pri vrstilnih števnikih). Našlo bi tako štetje gotovo tudi soglašanje pri istrskih Slovencih in tudi ostalih Primorcem ne bi bilo popolnoma tuje z ozirom na slično štetje v italijanščini. Naj se izpolni torej tudi tukaj Kristusova beseda: »Zadnji naj bodo prvi, in prvi naj bodo zadnji« in imeli bomo štetje, ki bo skladno s pisavo, Janežič pa ima že v svoji slovnici na strani 216 v neki opombi pravila za sklanjatev in uporabo števnikov po tem načinu štetja: »Kadar stoji manjše število za višjim, tedaj se ravná samostalnik samo po njem; n. pr. Jeden in trideset učencev, ali t r i d e s e t i n e n u č e n e c; dva in petdeset hiš, ali p e t d e s e t i n d v e h i š i; štiri in osemdeset kmetov, ali o s e m d e s e t i n š t i r j e k m e t j e«.

Preostajajo še števila od enajst do devetnajst. Ta števila se ne bi mogla prilagoditi novemu izgovarjanju (pri Nemcih je stvar lažja, upisali bi se le števili elf und zwölf); obe števnik sestavljajoči števili tvorita eno bso, slično kakor v ostalih slovanskih jezikih. Toda takih števil je,

pregárne, ga ocifrá s to váldrapo, z načélnikom, podparsnico inu podré-pico; potler se on possady na koyna, vtakne te nogé v štingraje ali v stopálnike, z livico on poprime ta cugel ali jermen te uzde* (ali bruzde-prečrtano), s katerim on tiga koyna obrača inu gori deržy. Takrat ga podbode z ostrógami inu ga požene s to brejzovico, šibo, inu ga berzda z bárzdó. Ti toki vissio na knofu tiga sedla, kamar se vtáknejo te pistolke. On sam ta jezdic je oblejčen z eno faréžo; ta plasč za dež je od zadaj navézan. Ta poštar derja naprej.

84. Kulla.

V sanejh se pellemo po snejgu inu ledu. En vožič z enim koléscam se immenuje šajterga, z dvejma kolessma vozílnica, s štíermi en vuoz ali kulla, kateri je ali vožič ali véliki vuoz. Tiga vuoza dejli so: ta voya ali vojnice, vaga, sklepi, lójternice, potler te osse, okuli katerih tekó te kolessa, katerim se naprej zataknejo ti lúniki, inu zaprege. Ta grušt tiga kolessa je pejstú, s kateriga vun gredo deset kolésnih špic, leté okúli obdaja ta kolutéčina, vkup sestaulena iz šest platíc inu glih túliku šinn. Te perva kolessa se vkup sklejpajo s timi zajdnimi skuzi to suro, s tem skuz pretaknenim rédnikom, ali s to yglico. Na kulla se postavljajo ti koši ali te lejsse.

85. Ta vožnja.

Voznyk opreže tiga vodnyka k' ossedlanimu koyniu na to voyo; (ali aku en koyn po tem drugim ima vprežen bití, timu príslejdñimu ali vojničerju on te vójnice perpné) iz timi od komata doli visseočimi jerméni ali kélinami; potler on zassede tiga osedlaniga inu žene pred sabo te spréjgne koyne z gajžlo inu jih víža s cúglami. Te osse on maže z mazilne pukše z vožnim mazylom ali salom inu zapré kollú s kétino ali z zapiravko v starmi vožnji na vzdul. Inu taku on vozi po kolovózu ali kolniku. Veliki gospúdji se vozio inu pelajo iz šestejmi koynji inu z dvejma kočiazma na enim vissečim vuozu, kateri se jimmenuje kočija. Drugi se pelejo z dvejma koynama v kalessi. Te zakrite kajžice inu ženfte se nossio od dvejih kuyn. Čez ostre nevgljajene hribe se nucajo na mejsti vozóv ti tovarniški koyni.

86. Brodóvi pèr vódah.

Kateri hoče čez tekočo vodo priti, de se nezmoči, so za letú zmišleni inu znajdeni tu musí za kulla inu vozóve inu te vervy za te pejšce. Aku ena voda ali reka en brejd ima, takú se prebrede. Se tudi napravljajo ti plavi, flossi iz tem skupaj zvezanim lejsom za cimper, katere ti plavútniki po vodi perpelejo ali perplavio, ali na ladjah mostúvi iz čverstú

* Glede besede jezdec ali jezdic si pater ní bil na jasnem.

v kupaj zbitih tramov, de vodó nezajemajo; še dajle se cimprajo čolnovi inu ladje, katere se vozio z veslom ali s to štango ali pak se vlejščejo naprej z vervjó.

87. Plavanje.

Se tudi v navadi ima čez vodó plavati na butaricah z bička ali na napuhnenih volovskih mihurjih, potler slobodnu skuzi pomaganje tih rok inu nog. K púslednimu so tudi nukiteri se navučili to vodo jezditu ali teptati noter do passa pod vodo stoječi inu te gvante na glavi nosseóči. En dober plavic zna tudi plavati pod vodo, kakor ena ryba.

88. Barka z veslami.

Barka z veslami ali galeya ima eno ali dvej klopy ali cilu tri etc., v kateri ti cygarji ali galioti sedeóči na klopejh per veselskih klinih ali lúkniah to vodo z veslami nazaj porivajoči naprej veslajo, vosio ali cygajo; čolnar ali barkarol stoječ na špici inu ta vižar sedeóč na kernu* inu deržeč ta timon, vižata to vožnjo na vodi.

89. Obložena barka.**

Leta barka se naprej pogajna ali žene nikar skuz vesla ampak samú skuz muč tih vejtrov; v talsi se povzdigne inu gori postavi tu jadrovu drivú, povsod v krog na ta rob te barke z dermy zaterjovanu, na kateru se obejssio te jadrove križom štange inu na lete ta jadra, katera se pruti vejtru restegnejo inu z vižnimi štrikmi se obračajo. Jadra so: tu veliku jadru, tu sprejndu inu púslednu jadru. Na prvi plati je ta klun te barke, na púsledni se tu banderce vun postavlva. Na jadrovim drivessu je ta pletenica te barke straža ali špejga inu na knofi ta vejternica, tih vejtrov kazalnik. Iz železnim mačkom se ta barka vstanovy. Iz svincom se ta globočina tiga morja ogleduje. Ti čolničuječi*** se sprehajajo po podu te barke, ti barkaroli tejkajo po gankih te barke inu takú se tudi ta morja prevosio ali prečolničujejo.

90. Ladjalom.

Kadar ta fortuna ali ti viharji na naglim ostanejo, takrat ony skupaj potegnejo ta jadra, de ta barka se nikar na tih povodnih skalah napotere, ali na te pejščene kraye ali pejščenice nezaleti. Aku ony nemorejo odverniti, taku tarpe en ladjalom. Takrat konec vzamejo revnu ludy, blagú inu vse čikernu; inu letukaj nič nepómaga ta veliki železni maček na ti debeli verry vunkaj veržen. Nukuteri odydejo ali na eni desky vun spla-

* špica = prora, kern = puppis = prvi in zadnji del ladje. Ta vižar sedeóč na kernu = krmar.

** Obložena barka = tovorna ladja = Lastschiff.

*** Čolničuječi = navigantes = Schiffende.

vajoči ali v enim malim čolnici; en dejl blaga s temi mertvimi vred bodo od tiga morja h kraju verženi.

91. Kunšt tiga pissajnia.

Ti stari nekadaj so pissali na povoščene tabelce z enim brončnim štílikom, s kateriga špičasto stranjo so se ti puštabi vlejkli, s to plošato pak so se zupet zbrisovali; potler so ony mallali te puštabe z enim tenkim rorkam. My pak nucamo gossinie peru, kateriga cevico my rejžemo s tím šrefteralcom, potler my namočimo to zarezo ali napok v ta tintnik, kateri se zamaši iz zamaškom ali pípkom, inu ta perja my vtaknemo v ta pernik. Tu pismu my sušimo s flojsspapyrom ali s pejskom potrossimo, pošstupamo iz tiga trosilnika inu my sicer pišemo od te levice pruti ti desni roki, ti Judji pak od desnice pruti levice; ti Kinezarji inu drugi Indiarji od zgoraj ali od verha doli.

92. Popier.

Ti stari so nucali bukove table ali platece kakor tudi ta olubja tiga drevja susebnu tiga egyptovskiga drevca, kateru je bilu immenovanu: Papyrus. Zdej je v navadi ta popjer, kateriga ta popierar v tím popjerskim mlynu dela iz starih cujn, katere se k enimu močniku stolčejo, kateriga v enu štirivoglatu sitce zajetiga on reširi* v te loke ali pogne, vun izpreša to vodo v ti preši ali stiskalnici inu na vejtere rezbejsi, de se posušje; tejh pet inu dvajseti sture ene bukve, dvajseti bukov sture en riss, inu tejh desset sture eno ballo. Popjer za drukanie bo le enkrat, popjer pak za pissanie dvakrat skuz lymano vodo prevlejšen. Kar ima dolgu terpeti, se piše na pergamen.

93. Drukarya, stiskarya.

Ta bukveni drakar ali stiskavie ima brončene puštabe in čerke v mnogim štivili rezdilene v predaleh. Ta postavlavie tih puštavov jemle taiste eniga po tím drugim inu stavi sporedam (po prepissanju, kateru na deržalniku pred nym je zataknnu) te bessejde v to vogalno kluko, dokler rata ena versta, leto on postavi v ta format, dokler je spolnena ena stranica ali platec, lete zupet na to formatno tablo inu jih stiska iz železnim romam skuzi te v romu stoječe šraufe, de oni narazen nepadejo, inu jih položy pod to prešo ali stiskalnico, takrat ta drúkar s pomučjo tih drukalnic gori nanese to farbo, inu položy gori te v pokrovú postavlene pogne, katere je on na eni dilici porinil pod vretenu te preše, inu s hľadam drukane stury tu pismu ali ta druk v se pyti.

* Reširi = razširi; pater pri „raz“ pogosto spušča naslednji samoglasnik. Odstavek je zanimiva kulturna slika.

94. Štacuna za bukve.

Bukveni kramar, bukvar, prodaja te bukve v ti štacuni, katerih regišter je on popissal. Te bukve so po redu postavljene po policah inu predalcah inu za nucajnje verhu pulta (myzice) gori vdarjene ali odperte. Mnogost tih bukov se imenuje Bukvarya.

95. Bukveni veznyk.

Nekadaj so oni popali ali limali en popjer v ta drugi inu so teiste vkup zaviali v en zavitlej ali zavitek. Ob sadajnim času veže te bukve ta bukvevezic, kir on te loke, kadar so z lymnasto vodo omeščani, sušy; potler zganúje inu s kladivam tolče, takrat vkup jefta ali šiva, preša v ti preši, (katera ima dva šraufa) na harbtu lyma inu z okroglim hublom obrežže, k zajdnimu s pergamenom ali z vussinjom prevlečče, izdela inu jim te zaperke, zapunce, nabye.

96. Bukve.

Bukve po zvunajni podobi ali je en foliant, ali in quarto, ali in octavo, ali in duodecimo ali v furmu eniga regištra, ali dolziga formata iz zapunki ali z jermenci inu na vogelj okovane. Od znotraj so ti plateci z dvejmi platnicami v času tudi rezdileni v stranice inu s tem zamerkuvajnim na krajih.

97. Šula.

Šula je ena štacuna, v kateri te mlade duše h ti čednosti napeljujejo inu se rezloči v mnogitere verste. Ta vučenyk sedy na enim sedežu, ti šularji pak na klopejh, inu jih vučy, lety se vuče. Nukutera se jim naprej zapiše s krejdo na eno černo tablo. Nekateri* sede per mysi inu pišejo, on pak pobolša te falerje. Eni stoje inu gori pravio, kar so se navučili. Nekateri bajsmajo inu se yzkažejo obledni, nepossajeni inu nemarni, lejni; lety bodo kaštigani s ferlo, iz straklom inu iz šibo.

98. Hiša za studirajnje.**

Studerska hiša je enu mejstu, kir en vukaželni student odločen od ludy sam sedy timu studirajniu izdan, v tem kir on prebira te bukve, katere on poleg sebe na pult myzice odperte ima inu s tihistih v svoje bukvice tu nar bolši gori zamerka ali v taistih s podvlečejniom ali na ranftu z eno zvezdico zaznamenuje. Kateri pak hoče po noči studerat, tela vtakne eno luč ali svejčo v ta svitilnik, katera se vsekuje s tem

* Popis šole je zelo zanimiv, ker je precej podobna naši. „Nukutera“ in „nekateri“ kaže zopet na patrovo nedoslednost „Bajsmajo = fabullantur“ — straki = baculus = palica. „Kastigani“ kaže na laški vpliv „Ferla“ = ferula = palica.

** Nem.: Kunstzimmer, lat.: Museum.

vsekalnikom. Pred luč postavi on to senčnino, katera je zelena, debi ne-slabila to bistrust tuga pogleda; ti bogatiši nucajo voščence, zakaj ta lo-jeva svečca (lojenica) smerdy inu se kady. Ta lyst* se vkupaj zloži, se napiše inu zapečati. Kadar on po noči vunkaj grede, on si posluži z eno lihterno ali z baklo.

(Dalje prih.)

I.

Uprava in nadzorovanje srbskega šolstva pred svetovno vojno je bilo podobno naši upravi. Po celi državi je bilo šolstvo podrejeno nauč-nemu ministru v Belemgradu, kateremu so bili v pomoč in nadzorovanje dodeljeni okrožni šolski nadzorniki.

Srbsko kraljestvo je bilo razdeljeno na okrožja, ki so malo večja kakor naša okrajna glavarstva. Na čelu takemu okrožju je stal »okružni načelnik«, kateremu je radi šolstva stal na strani »okružni šolski nad-zornik«. V začetku je za to imenoval minister navadno enega srednje-šolskega profesorja, kasneje pa najboljše »nastavnike osnovne škole«.

Analog našemu okrajnemu šolskemu svetu je bil v okrožju »okružni šolski odbor«, katerega dolžnost je bila med vsem zidanje šol, njihovo vzdrževanje, podpora revnih otrok itd., ter nastavljanje učiteljstva. Zadnje je moral potrditi vedno naučni minister v obliki nastavnega dekreta.

Kar je glede zgradb in šolske oprave sklenil okružni šolski odbor, to so morale občine izpolniti in financirati. Občina je nadalje imela op-štinski šolski odbor, kateremu je bil predsednik vsakokratni župan.

Ker so vasi, a tudi posamezne hiše v vasi zelo oddaljene ena od druge, stoji po navadi šola čisto na samem kje ob cesti. K večjemu ji de-lata družbo še mehana (gostina) in pa cerkev. Radi tega si niso mogli otroci kupiti knjig in drugih potrebščin v prodajalnah, ampak so dobili to proti denarju pri šolskem slugi ali pri učitelju. Za revne otroke pa je vse potrebno preskrbela občina.

Sploh pa se je v Srbiji mnogo storilo za revne otroke. Na dan sv. Save, 27. januarja vsakega leta, so prirejali skoro na vsaki šoli šolsko ve-

* Lyst = pismo.

selico, katere čisti dobiček se je vporabil za nakup obleke in drugih potrebščin siromašni deci.

Omenil sem že, kako razstresene so občine, vasi in posamezne hiše ena od druge. Radi tega imajo nekateri otroci 10 pa tudi do 15 km daleč do šole. Ali pametnega Srba to ne ovira, on hoče da se njegov otrok nekaj nauči, zato si on pomaga na drug način. Pri vsaki šoli je namreč nekaj sob več kakor pa je potrebno za šolo in za učiteljsko in v teh sobah

daljene otroke, obenem pa je bila podvornica tudi učiteljstvu.

Srbske šole so bile preskrbljene dobro s čitvom in to za otroke kakor tudi za učiteljstvo. Ministrstvo je vsako leto poslalo po šolah okrožnico, kjer so bile navedene nove knjige, katerih si je morala potem brezpogojno nabaviti vsaka šola. Na ta način so s časoma imele vse šole lepše knjižnice, ki so na enorazrednicah štejele do 500 komadov, druge pa tudi do tisoč in več. Vse te knjige so sedaj uničene. Razum na gimnaziji nisem niti na eni šoli našel ene knjige. Vojaštvo, srbsko in naše, je knjige razmetalo ali pa zažgalo.

Glavne šolske počitnice kakor tudi počitnice med letom so bile enaka našim. S poukom se je pričelo zadnja leta s 1. septembrom, pred 10 leti pa že s 15. avgustom po srbskem koledarju, zaključilo pa se je redno 29. junija. Na koncu šolskega leta so se po vseh šolah vršili šolski izpiti, pri katerih so si učenci morali priboriti vstop v višji razred. Vstop k tem izpitom so imeli tudi starši in sploh vsakdo. Predsedoval je »izpraševalni komisiji« navadno nadzornik, ker pa on ni mogel biti povsod, ga je po drugih šolah nadomestoval eden od »nastavnika«.

Na koncu leta se otrokom niso razdeljevala izpričevala, le kedar se je preselil na drugo šolo, je dobil s sabo »prevodnico«; oni pa, ki sšodovršili in izstopili iz šole, so prejeli »svedočanstvo«.

Ob nedeljah so šolski otroci skupno obiskovali cerkve ali to vsako nedeljo drugi razred pod nadzorstvom svojega učitelja.

Srbsko učiteljstvo se je zavedalo svojih dolžnosti, in navadno je imelo, da se je vsak pripravljajal dnevno za svoj pouk. Ali tudi drugače je skušalo učiteljstvo izobraževati se; vsak je imel doma po lep kup strokovnih knjig, najrajši pa so v počitnicah potovali po tujini, v kar jim je pomagala njihova dobra plača.

Takega potovanja se učiteljica v Užicu, gospodična Sofia Bošković, še vedno z veseljem spominja, ko je z družino gospoda učitelja Jelenc preživela leta 1908, dne 17. in 18. avgusta par pristrčnih ur na Bledu. Prosila me je že večkrat, naj mu izročim njene udane pozdrave, kar tem potom, gospod kolega Jelenc, tudi izvršavam.

* * *

V naslednjem navajam nekaj statistike o srbskem šolstvu pred svetovno vojno.

a) Šole.

Šolstvo je bilo v Srbiji zelo mlado, in ko so ustanavljali v 18. stoletju in preje po celi Evropi šole, ni bilo tega mogoče storiti v tej deželi, ki je še ječala takrat pod turškim jarmom.

V tem času za šolstvo ni bilo prostora in v resnici ni bilo v celi Srbiji do l. 1804 in še dalje nobene kristjanske šole.

L. 1808. je Karadjordjević ustanovil prvo srbsko šolo v Belgradu, katere vodstvo izroči učenemu menihu Dositeju Obradoviću, ki je prvi proglasil srbski jezik za sposoben, da se na njem gradi srbska kultura.

Karadjordjević pa je moral vsled strank pobegniti na Ogrsko. Sedaj je zbral voditelje Miloš Obrenović, ki je ostal tudi na prestolu od 1817. — 1839. Tega se lahko imenuje pravega ustanovitelja šolstva v Srbiji.

Čeravno ni znal Miloš Obrenović niti pisati niti čitati, vendar je spoznal z naravnim razumom veliko potrebo in korist šole človeštvu.

Počasi ustanavlja po okrožjih šole, katerih število se je od l. 1820. do 1826. dvignilo že na 20, a leta 1832. ustanovi v Kragujevcu celo štiri razredno gimnazijo.

Od tega leta dalje se je sicer skrbelo za šole, vendar bi lahko bilo bolje, ako ne bi to ovirali vedni strankarski boji.

Karadjordjevići so bili trikrat, a njih nasprotniki Obrenovići dvakrat na prestolu. Ali vendar povzdiga šolstva ni zaspala, v kar je pomagal sam srbski narod s tem, da v principu ni bil proti šoli in izobrazbi. Zraven tega pa so si bili voditelji vseh strank morebiti baš samo edino v tem oziru složni, kadar se je šlo za povzdigo šolstva.

Budget za srbske dežele se je v vseh mogočih panogah črtal, celo v vsotah za priljubljeno armado, nikdar pa se ni krajšal za učne svrhe. Bili so celo kmetski zastopniki prežeti vedno z mislijo za naobrazbo naroda, in Srbija je bila menda edina država na svetu, kjer so bili kmetski zastopniki v „Skupščini“ v tem oziru razsipnejši z državnim novcem ko morda njihovi naučni ministri.

Naslednji statistični razporeditev jasno pokaže srbski napredek vseh (ljudskih in srednjih) šol:

Leto	Štev. šol	Število otrok pohajaj. šolo	Število prebivalcev	1 šola pride na km ²	Na eno šolo pride otrok
1836	62	2.511	744.686	607	40:50
1844	170	5.452	879.893	221	32:07
1854	219	9.566	998.919	171	43:22
1864	318	13.421	1.156.171	128	45:60
1874	517	23.280	1.352.522	73	45:50
1884	631	38.337	1.901.736	77	60:75*
1887	671	50.860	2.020.000	72	75:79
1890	688	58.917	2.172.814	70	85:90
1900	1101	102.408		70	93:13

* Srbija se poveča.

Leta 1890. je poučevalo 1194 učiteljskih moči, a 1900 že 1940 — od tega odpade samo na Belgrad l. 1900. 18 šol z 3525 učenci nasproti l. 1836., ko je bilo 6 šol z 282 otroci.

Razmerje šoloobiskujočih otrok proti številu prebivalstva nikakor ni primerno onemu v kulturnih državah Evrope, toda pomisliti se mora, da je Srbija se šele pred 100 leti otrsela turškega jarma, pod katerim se pač ni gojil šolski pouk. Pa tudi do sedaj je bilo najboljše preskrbljeno v mestih, manje po deželi.

V celem stoletju — nasproti 1. desetletju 20. stoletja — se je žensko šolstvo zelo malo gojilo, kar se spozna iz naslednje tabele:

Leta 1890

Leta 1900

Šola	Število šol	%	Štev. otrok	%	Število šol	%	Štev. otrok	%
moška	625	91.4	51.725	87.—	936	85.—	87.681	85.61
ženska	63	8.6	7.192	13.—	165	15.—	14.727	14.39
skupaj	688		58.917		1101		102.408	

Pred l. 1887. sploh ni bilo po deželi nobene ženske šole, in če sedaj izločimo iz zgornje tabele še mestne dekliške šole, vidimo potem, da so bile do l. 1900 deklice po deželi popolnoma zanemarjene. Pohajale so torej v moške šole, ali tudi tu so bile le hčere učiteljev, duhovnikov in trgovcev.

Splošen (obligaten) obisk šole je uvedel l. 1882. Milan Obrenović, ali po deželi se to ni moglo izvrševati povsod, ker so nekatere vasi bile oddaljene od šole tudi do 20 km in še leta 1886. je pohajalo po deželi šolo le 15% otrok.

Posledica je bila pač ta, da je bilo mnogo analfabetov takrat v Srbiji. L. 1866. n. pr. je znalo pisati po deželi samo 2%, v mestu pa do 27%. L. 1876. pa je bilo že večjih pisanja in čitanja po deželi 4% in po mestih 33%. Do l. 1886. se število pismenih ljudi zopet podvoji, tako da je znalo pisati že 7% po deželi, a po mestih 44%.

Po deželi je bilo šolstvo torej zelo zanemarjeno, toda če pa primerjamo žensko in moško šolsko izobrazbo, najdemo še žalostnejše razmere, kakor se n. pr. razvidi iz sledeče tabele:

Povprečno: 1880—1890:

	Število moških	Od teh pismenih	%	Število žensk	Od teh pismenih	%
v mestih	201.709	63.197	31·3	201.152	24.154	12·4
po deželi	1.424.328	24.949	6·1	1.045.333	3.136	0·3

Tu se vidi posledica turškega gospodarstva skozi stoletja v Srbiji. Ženska je zatirana in nepriznana ji je pravica, kakršno uživa v družabnem življenju muž. Zato je tudi na 100 pismenih muž v mestu prišlo 39·5 pismenih žensk, na deželi pa na 100 pismenih moških le 4·5 pismenih kmetic.

V šolskem letu 1904./05. so bile natančno sledeče šolske razmere v Srbiji: Ljudskih šol, tu imenovanih „osnovne šole“, je bilo:

moških	1064
ženskih	172
skupno	1236

Od teh šol je bilo:

Šole	Mestne	%	Vaške	Vsega	%
deške	101	9·49	963	90·51	1064
dekliške	71	41·28	101	58·72	172
	172		1064		1236

Temu nasproti je bilo vseh šol v Srbiji l. 1900 le 1101. — v 4 letih se je torej napredovalo za 135 šol. Koliko je bilo po posameznih okrožjih osnovnih (ljudskih šol), se vidi iz sledeče tabele:

V kakšnem stanju so bile šolske zgradbe, se vidi iz naslednje tabele:

Okrožje (Okrug)	Deške	Dekliš.	Mestne	Vaške	Vsega
Belgrad- okolica	83	1	4	80	84
Valjevo	54	3	7	50	57
Vranja	59	3	8	54	62
Kragujevac	89	8	17	80	97
Krajina	72	50	12	110	122
Kruševac	51	4	9	46	55
Morava	73	7	14	66	80
Niš	61	4	13	52	65
Piroć	50	3	6	47	53
Podrinje	86	4	12	78	90
Rudnik	32	1	2	31	33
Smederevo	48	6	7	47	54
Timok	65	31	6	87	93
Toplice	24	2	4	22	26
Užice	36	2	8	30	38
Čačak	39	3	8	34	42
Belgrad- mesto	9	8	17	—	17
Požarevac	136	32	18	150	168
	1064	172	172	1064	1236

Okrožje	Stanje šolskih zgradb v %		
	dobro	prilčno	slabo
Belgrad- okolica	67·86	5·95	28·19
Valjevo	84·21	10·53	5·26
Vranja	69·35	4·85	25·80
Kragujevac	79·38	9·28	11·34
Krajina	70·49	9·84	19·67
Kruševac	72·72	14·55	12·73
Morava	82·50	10 —	7·50
Niš	61·54	10·77	17·69
Piroć	69·81	11·32	18·87
Podrinje	81·11	4·44	14·45
Požarevac	69·05	6·55	24·40
Rudnik	60·61	15·15	24·24
Smederevo	61·11	12·96	25·93
Timok	66·67	10·75	22·58
Toplice	76·92	7·69	15·39
Užice	71·05	18·42	10·53
Čačak	73·81	4·76	21·43
Belgrad- mesto	76·47	7·65	5·88
Povprečno	71·93	9·30	18·77

Šole v Srbiji so bile večinoma s štirimi oddelki, kakor se vidi iz tega :

Šole z enim oddelkom . . .	0·49 ^o / ₁₀
„ „ dvema oddelkoma . . .	1·69 ^o / ₁₀
„ „ s tremi oddelki . . .	4·94 ^o / ₁₀
„ „ štirimi oddelki . . .	92·56 ^o / ₁₀
„ „ petimi oddelki . . .	0·32 ^o / ₁₀

Potem takem je bilo po celi Srbiji 4827 oddelkov, učiteljev in učiteljic pa 2286.

Ako primerjamo število šol s površino Srbije, vidimo, da je prišla ena šola na 39·1 km²; ali ako primerjamo z velikostjo posameznih okrožij :

O k r o ž j e		km ²
Smederevo	na	23·6
Kragujevac	„	23·7
Krajina	„	23·9
Požarevac	„	24·7
Timok	„	34·4
Morava	„	36·2
Belgrad	„	24·1
Niš	„	39·3
Podrinje	„	39·5
Valjevo	„	43·1
Pirot	„	45·6
Rudnik	„	47·5
Kruševac	„	49·3
Vranja	„	70—
Užice	„	86·5
Čačak	„	90·4
Toplice	„	109·8
Povprečno		39·1

V primeru s prebivalstvom je prišla ena šola v mestih na 2019 ljudi, a po deželi na 2200 ljudi, torej v splošnem na 2175 prebivalcev.

Iz različnih teh podatkov vidimo končno, da so Srbi stremili za izobrazbo in da so vsako leto otvorili prilično dosti šol. Poglejmo v ta-le pregled :

V periodi	Prirastek šol	V procentu
1855—1865	47	1·72
1865—1875	213	6·64
1875—1885	31	0·58
1885—1895	412	7·29
1895—1905	259	2·65

Največji napredek opazimo v dobi od leta 1885. do 1895. pod vlado Milana (1867.—1889.) in Aleksandra (1889.—1903.) oba Obrenovića. Napredovalo se je tudi 1865.—1875. pod Mihaelom (1860.—1867.) in Milanom Obrenovičem.

b) Učiteljstvo :

Od te mlade države, ki se je šele prerajala in se pripravljala za življenje, sploh ne moremo zahtevati večjih napredkov in uspehov v šolstvu. Pomisliti moramo, da jim je primanjkovalo učiteljstva, ali kakor tu imenujejo „nastavnikov“; saj srbski narod ni imel inteligence. Treba je bilo torej si šele ustvariti učiteljstvo, in res se je že leta 1875. ustanovilo moško učiteljsišče v Jagodini in drugo leta 1885. v Aleksincu, učiteljice so se izobrazovale pa na liceju in učiteljsišču v Belgradu, ustanovljenem dne 15. septembra 1900. in v Kragujevcu, otvorjenem l. 1904.

Ta učiteljsišča so dosedaj dala že mnogo učiteljskih moči med narod, med njimi nekaj prav dobrih šolnikov. (Konec prih.)

IZ ŠOLSKEGA DELA.

ANALIZA ŠOLSKIH SPISOVNIC.

(Dalje.)

Dovolj! Vesel sem bil humorja o jami, v katero je padel, ki jo je kopal drugemu, sočustvovali smo vsi z deklico, ki je žalovala za očetom, zadovoljen sem bil s pastirčkom, ki je pisal ob vsem drugem delu svoj dnevnik, ugodili so vsi ostali otroci v lastno razvedrilo mojemu naročilu. Če primerjamo te kratke zapiske z navedenimi v lanskem mojem poročilu, kjer se nahajajo tudi zapiski o počitniškem času, zapazimo takoj veliko razliko: tam mrtvilo, tu živalnost; tam strahotoma tipanje, tu krepko zgrabljenje snovi; tam obledeli spomini, tu živi vtiski. In vsa ta razlika zato, ker so bili ti letošnji zapisi neposredno po dogodku, katerega principa pri prostem spisju ni mogoče nikdar dovolj ponavljati in priporočati. Z mnogim zapisovanjem se je zboljšal otrokom tudi sam po sebi slog, a, ker ni bilo v jezikovnem oziru tri mesece — pri poletnih oproščencih celo sedem mesecev — nobenega nadzorstva, se je poslabšal pravopis, pokvarila se je slovnica. »Nič zato«, sem si dejal, kajti vedel sem: veselje do dela je tukaj, z veseljem se odpravijo kaj kmalu tudi hibe. V tem upanju se nisem motil. Mnogo ustne predelave, temeljite popravljanje skupaj v šoli, delo jezikovnega pouka samega — vse to je pripomoglo v najkrajšem času, da se je uravnala ta izvoženost v prejšnji tir. Jaz pa sem šel na delo, da dosežem smoter, ki sem si ga načrtal. Ta je obsegal:

1. Zapisovanje lastnih dogodkov,
2. zapisovanje tujih dogodkov,
3. opazovanja in opisi,
4. (sentenčni) spisi.

Poglavitni del pa je tvorila vseskozi prva točka, kajti prepričan sem se, da zna otrok reševati nalogo po zahtevi druge in tretje, če se je uživil v smotreno in temeljito delo za prvo; da bo opazoval in opisoval dogodke drugih, ki ga zanimajo po svoji vsebini, četudi ta ni neposredno — niti posredno več kot le gledalca ali poslušalca — navezana na njegovo lastno osebo; da razširja krog svojih opazovanj izven lastne osebe ter ta opazovanja opiše; da celo dobiva lastne misli pri teh opazovanjih ter jih niza na ta sama — da gre torej stopnjema sam po sebi do druge, tretje in četrte točke, če si je zagotovil lahkotnost pri izdelovanju prve.

Kadar pa smo dospeli tako daleč, nikakor ne ostanemo na tem prostoru, da bi se polenili ali pa se izgubljali v mlačvo prazne slame, za kar kaj lahko postane nevarnost zlasti pri četrti točki. Zdaj je čas, da stopimo do najvišje zahteve spisovnega pouka — do pisanja pisem. Že lani sem omenil njih pisanje, a rekel sem, da spada to pisanje pri meni med lepopisje; da se razumemo: pisanje pisem v lepopisno uro, sestavljanje pisem k spisju!

Priznavam, da po dveletnem takem delu ni mogoče dospeti na najvišjo višino; za to je treba smotrenega, resnega dela, pri katerem ne sme popustiti učitelj vojk nikdar, in ki mora trajati vso šolsko dobo od vstopa otroka v šolo pa do hipa, ko jo zapusti. Zapustil je sicer ne bo kot »pisatelj«, gotovo pa kot človek, ki vzame s seboj v svet glavo, ki zna prevdarjati. oči, ki znajo gledati, roko, ki bo smela zapisovala vtiske in logične nazine razuma. S produktivnostjo samo ni opravljeno, ta buči le veselje do dela, je lahki hod na težki, trdi, dolgi poti. — Te dolge poti nismo prehodili vse, premalo je bilo časa; a hiteli nismo, nismo izpuščali postaj in preskakovali, kjer je bilo treba gledati; pot smo si le okrajšali v perspektivi, ker nismo smeli izgubiti izpred oči smotra. —

Kakor služi zapisovanje lastno doživelih dogodkov predvsem veselju otroške produktivnosti in njeni zbuditvi, obenem pa pridobitvi kolikor mogoče prostega lastnega sloga, posega zapisovanje tujih dogodkov že naprej. Njegova naloga je globlja: že se začenja sprejemanje tujih vtiskov in njihovo predelavanje. Če je bilo na prvi stopnji le n a z o r o v a n j e, se je pridružilo na drugi p o j m o v a n j e. Prvemu tega ni treba; slika, ki se je lastno doživeła, je jasna tako, da je — seveda na tej stopnji, kjer ima prvo besedo konkretnost! — ni treba razmišljati, ni si treba tvarjati šele lastnih nazorov, ni treba kombinirati. Kadar opazujemo tuj dogodek, pa se moramo vanj šele uživeti, treba je razglablјati celo konkretnosti, treba je abstrahirati od teh lastno zanimivo, treba je, da pojмимо, kaj je abstrakcije potrebno, da si sestavimo po analizi svoj lastni pojem o dogodku.

Prehod od prvega k drugemu tvori tuje pripovedovanje. Na pr.:

Brata je strašilo.

V petek pridem že skoro v temi domov. »Kje pa je Tona?« vprašam mater, ko vidim, da brata ni doma.

»Šel je z botro, ki so bili tukaj, da bi jih v gozdu ne bilo strahs.

Stemnilo se je že, prižgali smo v hiši luč. Kar naenkrat prileti brat v hišo. Čisto bled je bil in tresel se je.

»Kaj pa je?« ga vprašajo mati.

»Oh, tako je šumelo v gozdu, pa tema je«.

Oče se zasmeejo: »Seveda je tema, ko je noč. Kaj je šumelo?«

»Ne vem, nisem nič gledal. Ko so šli botra sami naprej, je bilo še vse tiho, naenkrat pa je završalo po grmovju. Jaz sem nislil, da kdo pride, sem pa letel«.

»Pa je šumelo za teboj?« se smejejo oče.

»Nič ne vem, jaz sem kar letel«.

»No, vidiš, veter je grm stresel, ti pa misliš, da je bogvekaj«.

Brat pa se je komaj oddahnil in še zvečer nam je pravil, kako ga je strašilo.

Pri tem zapisku je imela deklica vse druge predstave kakor svoje lastne; nehoté je morala misliti na tisto šumenje v grmovju, na temo v gozdu, v ušesih ji še zveni očetov posmeh, sama le reproducira dogodek plašljivega brata, ki je stopil pred njo »čisto bled« in »se je tresel«. Kakšno vlogo je imela pri vsej stvari sama, niti ne izvemo; nič več je ne zanima, ali se je ustrašila pri bratovem prihodu, ali pritegne očetu in se z njim smeje, ali jo prevzema samo strah — tuji dogodek se je naselil v njeno dušo, tujega sprejme vase, a tega tako natančno — »šumelo je v gozdu«, »tema«, »nič videl«, »završalo po grmovju«, — da vidimo lahko na prvi hip, kako docela je postal tudi dogodek njena last. — Ravnotako — morebiti še bolj — jasno, je prešel tuji dogodek v zapisovalca pri naslednjem zapisku:

Svinja je ušla.

»Danes so peljali Knapčevi po cesti na vozu svinjo. Ta je kar skakala po vozu. Zletim k nji, da bi jo prijel. A bila je že pri našem kozolcu. Tedaj pa je že letela tja tudi Micka. »Micka!« zavpijem, »prini jo!« Gledal pa sem tako za svinjo, da nisem videl jame z lužo. Komaj sem zavpil Micki, že tudi ležim v jami. Ves moker sem bil. Svinja pa že na vrtu. Letim okrog ogla in se zaderem »huj! huj!« Izza drugega ogla pa Micka »huj! huj!« Svinja se je obrnila v listnico, to zapremo in ni mogla več ven. Zapeljali sme tja voz in naložili svinjo«.

Tako je pravil brat pri obedu. O, škoda, da nisem bil doma, to bi pomagal loviti!

Kako živo je sprejemal zapisovalec tuje, pripovedovane vtiske vase, nam jasno priča kratki, skrčeni slog opisa. Ne besedice ni preveč, celo krči še pripovedovane stavke, la da naniza v kratek pregled več slik.

P. Fleré.

(Dalje prih.)

SLOVSTVO.

A. OCENE.

P. Stanislav Škrabec, Jezik o-
slovn i spisi, I. zv., I. snopič. Iz-
dala in založila Leonova družba v
Ljubljani 1916. 80 strani.

I. Kdor se ni učil iz spisov
patra Stanislava Škrabca, ta ne sme
ziniti niti besedice o slovenskem je-
ziku in o slovenski slovnici. To stoji
danes prav tako, danes, ko smo že
praznovali sedemdesetletnico te di-
ke naših učenih redovnikov, kakor
je to veljalo pred 30 leti, ko smo se
še učili sklanjati »ribo« in »raka«.
Mi vsi, ki smo se kaj pečali s sloven-
skim jezikom, smo izmed vseh na-
ših časopisov najtežje pričakovali
vsake številke skromnega lista tre-
tjerednikov »Cvetja z vertov sv.
Frančiška«, na čigar platnicah je
pater Stanislav Škrabec leto za le-
tom zbiral plodove svojih jeziko-
slovnih študij. Tu se je z nami po-
govarjal strokovnjaško, a vendar
priprosto, mož ogromnega jeziko-
slovnega znanja, ostrega uma, iz-
virnih načel, originalnega nastopa;
samotar v frančiškanskem samo-
stanu v Kostanjevici nad Gorico.
Nismo mu mogli v vsem pritrjevati
— marsikaj (on piše »mariskaj«) je
bilo preizvirno — a učiti smo se mo-
gli iz vsakega stavka. Zbirali smo
tiste platnice »Cvetja« kot dragoce-
nosti in blagor mu, kdor bi imel vse
shranjene. Meni se ni povsem po-
srečilo; saj so bili razni letniki kma-
lu razprodani; kar pa je bilo kje
shranjenih vezanih izvodov, tem je
bil knjigovez platnice vrgel med
smeti.

Pater Škrabec pa je pisal jezi-
kovne razprave tudi, še preden jih je
mogel objavljati na platnicah Cve-

tja; objavljati jih je seveda vzpored-
no s »Cvetjem« i drugod. Tudi za
temi spisi smo stikali; osobito je
vsakega slovenista mikala temeljna
razprava, ki je izšla v Novomeškem
gimnazijskem izveščju 1870, razpra-
va, ki je nekaka osnova bodočih
študij očeta Stanislava. Jaz sem si
jo bil pred 23 leti vso — prepisal,
ker je seveda nima nihče drugi
ohranjene nego »bukvišča«. — In še
drugod so razprave raztresene.

Zato smo z velikim veseljem
pozdravili načrt Leonove družbe,
da bo izdala zbrane spise patra Sta-
nislava; le taka družba more rešiti
Škrabčeve spise pozabnosti, spise,
ki bodo, ker temeljijo na samolast-
nih opazovanjih in prvotnih virih,
imeli svojo trajno vrednost. Nujno le
želimo, da bi se spisi dovolj hitro in
obsežno natiskovali; sicer ne bomo
dočakali konca. Naša želja je tem
nujneja, ker je ponatisovanju usoda
toliko mila, da spise prireja častiti
pisatelj sam. S t e g a stališča pa se-
veda voščimo o. Stanislavu, da bi
prirejal spise še — mnoga, mnoga
leta!

Ti zbrani spisi bodo kažipot in
nekaka vadnica za slovenske jezi-
koslovce. Metoda našega učenega
samouka je namreč jako nazorna,
razvijajoča, slog domač in neprisi-
ljen, rekli bi kramljajoč, potrošen z
začimbnimi opazkami, skoraj oče-
tovsko učeč, tako da bo začetnika
najprej privabil, potem ga vodil od
spoznanja do spoznanja in nazadnje
ga osamostojil v kritičnosti.

V kritičnosti, pravim; kajti to
se razume, da Škrabčevim izvajanjem
ne smemo na slepo slediti, ka-
kor kaki učni knjigi. On raziskuje in

dokazuje, ni pa kar od kraja pričakovati, da bi vse našel in dokazal, naj se še tako dela, kakor bi bili njegovi sklepi edino pravi. Saj nastopajo tako vsi temperamentni raziskovalci — in o. Škrabec so kljub svojim letom in redovniški obleki vsaj v jezikoslovnih spisih zelo živahen gospod, — prav tako pa morejo in često morajo nastopati drugi raziskovalci iste snovi, ki morda pridejo do drugačnih rezultatov. V vedi spoznavamo vse, ne verjamemo nič, dokler nismo prišli do istega spoznanja.

V tem oziru se je baš pri o. Škrabecu marsikaj grešilo. Velik ugled, ki mu po vsej pravici gre, je postal vzrok, da so se slovničarji včasih ravnali po njem pri točkah, kjer bi mu ne smeli slediti. Osobito načelno napačno pa je bilo, da so i on sam i njegovi občudovalci nekatera njegova teoretična razodetja, oziroma sklepanja hoteli prenesti kar v prakso, dasi je bila ta medtem ubrala že drugačno pot.

Pri širšem občinstvu si je on sam oškodoval ugled in si je nakopal očitek čudaka, ker je kot neodvisen jezikovni gospodar svojega lista v njem uravnaval pisavo in izbiral besede po lastnih svojih načelih, tudi v nasprotju z vs o drugodno pisavo. Sicer so se njegove posebnosti obično tikale le malenkosti, a nalaščno opozarjanje na nje je bodlo v oči. Sploh se je preveč spuščal v pravopisne ali celo pravorečne podrobnosti, in je, kakor žal Štrekelj v zadnjih letih, svoje najboljše moči raztrosil v nevhvaležnem in neplodnem preustrojanju našega pravopisa, po mojem mnenju s sredstvi in sklepi, ki ne morejo vesti do uspeha. Ta enostranost je pač vzrok, da je prvemu našemu jeziko-

slovcu v zadnjih letih — tako se je zdelo — nekako pohajala snov; umaknil se je v svoje zavetišče v tihem samostanu. —

V svojih zbranih spisih pa zopet govori k nam, in sicer jezikoslovec Škrabec, kakršen je bil ob prvem natisu spisov in kakršen je zdaj. Načelo te izdaje zbranih spisov je namreč to: spisi se ponatiskujejo po vsebini popolnoma neizpremenjeni, v pravopisju le toliko izenačeni, kolikor zahteva doslednost. Stvarne zmote so v ležečem tisku popravljene; pravopisne predrugačbe iz natisa niso razvidne, pouči nas o njih le splošna uvodna opazka. Dasi bi bilo seveda najpraviše, ko bi se spisi ponatisnili do pičice neizpremenjeni ali pa popolnoma prikrojeni po sedanjih pisateljevih nazorih, se vendar zadovoljimo tudi s tem praktičnim načinom, ker nam on nudi zgodovinski razvoj, vpliv menjave v pravopisu pa pač ni segal preko mej dotičnih spisov samih. —

2. Pričujoč snopič obsega te spise: Zgoraj omenjeno razpravo iz Novomeškega gimnazijskega izvestja l. 1870: »O glasu in naglasu našega književnega jezika v izreki in pisavi«; ter pravopisne opazke iz »Soče« 1878 z njih splošnim uvodom ter odstavke o besedah »zanimati« in zanimiv, »ke« in »ko«, »kdo« in »nihče«. — O spisih velja, kar sem zgoraj splošno pripomnil. Zelo poučni in zanimivi so vsi, razprava »O glasu in naglasu« je celo aktualna, prodrlo pa precejšnje število trditev ni in ne bo, čeprav se morda Škrabec ne uda. Škoda je, da ne odjenja niti tam, kjer je vsako upiranje in siljenje zaman, ker je prepozno. Prav rad n. pr. uvažujem Škrabčeve razloge proti samoglasniškemu r (s k r b,

k r t itd.), ker se tudi meni zdi trdno dognano, da je v vseh podobnih slučajih r združen z nekim, čeprav včasih nejasnim samoglasnikom. Tudi Stritar se je, kakor vemo, v Dunajskem Zvonu upiral temu slovensščini tujemu, neprijetnemu glasniku. A odpor je bil zaman; v pisni jeziki se je povsod sprejel zlogotvorni r, ugajal je zelo, ker se je ž njim pisava izognila sitnemu vprašanju, kako se naj piše nejasni samoglasni spremljevalec tega r. Sprejel ga je seveda tudi Stritar v svoj list in svoje spise; a Škrabec se ga je do današnjega dne ubranil. On piše tudi l. 1916: *h e r v a š č i n a, p e r v o t n o, p r e d e r z n o s t, č e r k a* itd. Že take besede vtiskajo, da si jih ni posebno mnogo, Škrabčevi pisavi v očeh nezavednega bralca znak zaostalosti, olikanci pa so jo smatrali za posledico piščeve trme. Prav dosleden bi bil v pisavi svojega r o. Škrabec šele tedaj, ko bi bil tudi v navadnih spisih, ne le v znanstvenih zgledih, uvedel svoj znak polglasnika, obrnjeni e; tega pa ni storil. Tako je ostal o. Škrabec naposled čisto sam. Dandanašnji je on edini Slovenec, ki piše: *ter d i l, v e r g e l, č e r t a* itd. Njemu to pripuščamo, a nikomur ne pride na misel, da bi ga posnemal.

Te starinske oblike se častite-mu gospodu nekako podajo, a močno se mi zdi, da je vprav to edincevo vztrajanje pri starih oblikah, vztrajanje v odporu proti vsemu slovenskemu pišočemu svetu res škodovale vplivnosti Škrabčevih drugih predlogov. Kajti sam ob sebi je nastal sklep: »Najbrž se tiče ta in ta predlog prav tako kake zastarele pravopisne oblike, kakor pisava *terd, kert...*« itd. — In to se je res tudi v nemalo slučajih pripetilo. Oče Škrabec je, raziskujoč kake besede

ali oblike v njih zgodovinskem ali narečjeslovnem razvoju, morda dognal pomen in rabo, kakor je mogla ali tudi morala biti; ali ni se zadovoljil z znanstveno pridobitvijo kot tako — kar je za vedo dovolj — ampak je rad in prerad nastopal ž njo kot zapoznel, regresiven reformator. Tak nastop je bil videti, kakor bi nalašč oviral razvoj. Kdor pa razvoj ovira, tega gledajo po strani.

Na isti način je oče Škrabec, oprt na zglede starih piscev izza 16. stoletja, dokazoval, da sta v sedanjem vezniku »k o« združeni dve besedi: pravi k o (= kakor) in k + polglasnik, in je — ne bodi len — namesto drugega »ko« sam začel pisati »ke«. N. pr. »Kako bi bilo žalostno, ke bi bil sam na svetu«. Dotična razprava je ponatisnjena na straneh 66 do 78. Obveljal ta »ke« ni nikjer.

V zvezi z razpravljanjem o končnem n v predlogih, n. pr. *s n - e s t i, s n - i t i*, se je že pred skoraj 40 leti o. Škrabec lotil besed *zanimati* in *zanimiv*, češ, da sta našemu jeziku neprikladni tujki, in je namesto njiju predlagal *zajemati* in *zajemljiv*. K temu svojemu mnenju se še zdaj priznava na strani 65. Ali od leta 1878. do današnjega dne teh besed nismo pisali in jih tudi menda ne bomo. Izraza *zanimati* in *zanimiv* sta pač zato tako lahko prodrli, ker nista oddana za kako drugo zaznamenovanje in vendar imata še toliko slovensko lice, da ju razumemo. —

Ako izvzamemo to in tako preda-leč segajočo uporabo praktičnih sklepov filološkega raziskavanja, so v tem sešitku ponatisnjeni članki važni, zanimivi in v svrhe, ki smo jih početkoma navedli, brez pridržka priporočljivi. Pisani pa so le za jezikoslovce in čitati jih moramo kritično.

3. V posameznostih opominimo le to in ono. — Prva četrtina sešitka je posvečena naglasu v slovenščini. To je poglavje, ki prizadeva raziskovalcem največ truda, a jih tudi, posebno v novejšem času, najbolj mika; kajti tu je najbolj možno uveljavljati razne kombinacije, to se pravi samotvorno raziskovati. Saj je naglaševanje v jeziku preteklih časov dosegljivo edino s sklepi in s primerjanjem in niti v današnjih časih spoznanje ni vedno mogoče na podlagi neposrednih virov, in naposled niti neposredni viri, to je resnični govor dotičnika, ni do cela zanesljiv, ker je subjektiven. Prav je, da se je v tem odstavku o Škrabec izognil skoraj vsakemu izvajanju praktičnih posledic iz svojih raziskovanj. Z zahtevami do današnjega naglaševanja bi se ne prišlo nikamor.

Natančno se tudi razpravlja o polglasnikih. Občudovanja vredno je, kakor temeljito se je o Škrabec vprašanja lotil že l. 1870. Do konca pa se polglasnik tudi leta 1916 ni dal premotriti. Saj še nedostaja gradiva iz današnjih narečij in tudi razlaga starih pisanih virov še ne stoji povsod dovolj trdno. Ne velja na pr. nikakor, da je odsev st. sl. polglasnika na Štajerskem kratkomalo e. So štajerska narečja, ki na pr. rabijo pes s kratko naglašnim polglasnikom, a pridevniki jim je: »pajsji«.

V štajerskih narečjih se tudi prva oseba množine ne glasi — m o, ampak na razločno trdi polglasnik — m + polglas. Tako se morda razreši kos uganke onega — m o, ki jo je zabeležil o. Škrabec na str. 26. Ko je v slovenščini prva os. edn. prevzela svoj — m namesto — o je postala prva os. množ., s prostim — m, če ga je slovenščina sploh kdaj imela

(končnica — m frisinskih spomenikov tudi morda ni enostaven m, ampak z izpuščenim polglasnikom), seveda nemogoča. Le v neki prehodni dobi sta mogli biti obe obliki (s prostim m) vzporedno mogoči. Ali se je vršila ta pretvorba v dobi frisinskih spomenikov?

K str. 27. Da je izpad končnega polglasnika povzročil pri stiku takih besed z naslednjimi nekako pretvoritev sestopajočih glasnikov, to je res. Ne sega pa tako daleč, kakor je tu zabeleženo. Da bi se govorilo bok oče, gospot Anton; moš — moža, koš — koža, ali celo nak — naga, itd. to kratkomalo ni res. Končni soglasnik v besedah koš (koš — koša), in kož (gen. plur. od koža) nikakor ni enak. Prav tako neresnična je trditev na str. 28, da se most gori, trak zelen, lep dan, izgovarja kot mozd gori, trag zelen, leb dan. V gorenjskih narečjih se morda izreka temu bliža.

K str. 29. Jezik razlikuje med oblikama o b e z a t i in o b v e z a t i. Pri oblikah t o j, s o j, namesto t v o j, s v o j, je morda nekaj vplivala analogija besede m o j. Izrazi o B o ž i č u in o b B o ž i č u, o in o b V e l i k i n o č i se dajo po pomenu razlikovati. Obsoja predloga v z — v 14. opombi ni upravičena. Dotične besede rabimo v točno pomenovanje; brez »nestvora« v z š e l ne moremo več izhajati.

K str. 30. Pozivu, naj bi se predlog k ohranjal le pred samoglasniki in pred r, l, m, n, j, v, sicer pa se pretvarjal v k, se ne smemo odzvati. Ko bi pričeli kaj pripuščati, bi morali naposled sploh opustiti k, ker se govori, na pr. v štajerskih narečjih, tudi že h v a m, h m a t e r i, h o č e t u itd. — Pri izpeljavi

besede slaščica bi bilo treba pripomniti, da je v štajerskih narečjih navadna beseda sladčica, tvorjena kakor grenčica, tančica, gorčica. Tudi ta oblika bi bila primerna za pismeni jezik poleg zdaj običajne slaščica, vsekako primernejša kakor Škrabčeva slahčica. — V besedi hči je h vendar malo nejasen. Ali ni morda stal nekoliko pod vplivom germanskega h v tej besedi? — Pri obrazilu — ski bi se bilo treba ozirati na tvorbo kmečki, ki je rabljena po vsem slovenskem ozemlju, in njej sorodne soldački, hrvački; siromaški je menda izvajati iz siromač — ski, ne siromaš — ski. — K opombi 15 bi moglo biti dostavljeno, da se prava razlaga besede nihče nahaja na strani 79.

K str. 31. Češčen pišemo in govorimo le v molitvi, sicer pišemo čaščen, dokler pišemo čast, ne čest. — Prav je povedano, da bi se v priimkih na — šek naj e tudi izgovarjal (Dolinšek, ne Dolinšk!) Mi pristavimo: Na Štajerskem, kjer je največ takih priimkov, se e izgovarja kot e (kakor v imenovalniku, tako tudi v ostalih sklonih), ne s polglasnikom. Zato je napačno, ta glas v katerem si bodi sklonu izpuščati. Pisati in izrekati bi se moralo ne samo Tušek, ampak tudi v ostalih sklonih Tušeka i. t. d., ne Tušk — Tuška, Pišk — Piška itd.

V sedanjem slovenskem govoru imamo dva polglasnika, ne samo enega.

K str. 34—35. Opasno je, jezikoslovne prikazni po letnicah razvrščati. Da bi se leta 1682. kratki u in i še ne izgovarjala polglasno, leta 1691. pa že, kar o. Škrabec konstatuje po svojih virih, to on sam naglašja kot izredno in v nadaljnjem izvajanju priznava, da je v nekaterih krajih taka izreka bila mogoča že

mного let prej. S tem pa je vsaka veljava takega letničarjenja izpodbita; saj je mogoče, da je ono izgovarjanje bilo kje v navadi že v Bohoričevi dobi. Treba je torej biti opreznemu pri sklepanju (str. 36).

Zgledi za polglasnik (35) grje, grjača itd. ne veljajo v vseh narečjih.

K str. 40. Oblika polâ (namesto m pol, gen. plur. od pola) je nesprejemljiva.

K str. 41. Napačno je, da bi bil zadnji e v besedah pepel in večer popolnoma tak kakor v pet (5) ali svet (heilig) in v ubogo isti kakor v mož.

K str. 46. To ne gre, da bi se stari jat (ê) izrekal kot ei.

K str. 61. Tu se še enkrat govori o izreki zvezd bodi (to je: zvest bodi) in dr. Vse to ni prav. — Str. 63. Čisto fonetična pisava je sploh nemogoča, dokler je jezik živ. Izvedljivo pa je načelo: »Govori, kakor ti pisava kaže!«

K str. 78. Pisatelj pravi: »Mej ko in kot vsaj prvotno ni razločka v pomenu«. — Kaj je »prvotno« bilo, nam ni znano; zdaj je razlika med ko in kot! V zadnjih letih je postal kot moderen, posebno med mladino in mladimi, ki rabijo to besedo za vse: za časovni in primerjalni veznik, za primerjalno členico in za istovetenje. Členica »kot« pa je le v zadnjem slučaju (n. pr. Kajn se je pregrešil kot brat), pri istovetenju, občno porabna in rabljena.

Škrabčevim spisom želimo mnogo večjih bralcev. Učimo se iz njih!

Dr. Jos. Tomišek.

Aleš Ušeničnik: Knjiga o življenju. — Leonova družba je izdala za leto 1916 dragoceno zbirko štirih knjig, med njimi zgoraj imenovano, katero je spisal dr. Aleš Ušeničnik, znan pisatelj-filozof. Problem življenja pač mora zanimati vsakega izobraženca, zlasti še v sedanjih časih, ko življenje na videz izgublja vsako vrednost. Seznanimo se torej nekoliko z imenovano knjigo, ki hoče na svoj način rešiti ta problem! Razdeljena je na tri poglavja: dvom, blagovest, zmisel življenja ter obsega prvo poglavje II, drugo 7. tretje zopet II točk. Z živo plastiko opisuje pisatelj skrb in žalost našega tuzemskega življenja z namenom, zbuditi v nas dvom: je-li življenje vredno življenja, ni-li sama prevara in nesreča. Zares je pesimistom življenje le težko breme ter jih sili dosledno v — samomor. Svečano resnost kaže življenje optimistom, posebno v npravnih zadevah. Večini pa življenje žalibog ne pomeni — nič ter žive le od danes do jutri. Res pa je, da hočejo optimisti kakor pesimisti, — da celo obče vsi ljudje živeti, namreč srečno živeti, ker hrepenenje po sreči je vsem ljudem nekako prirojen nagon. Kje neki najdemo zmisel življenja? Moderna veda, bodisi izkustvena (empirična), bodisi teoretična z filozofijo vred, ne da in ne zna pravega odgovora. Vsi upi materializma, idealizma in monizma, življenju določiti zmisel v športu, uživanju, znanstvu in umetnosti, notranjem izpopolnjenju, razvoju, kulturnem napredku, altruizmu, socialni blaginji itd., so se popolnoma izjalovili ter končali z obupnim — agnosticizmom. Moderna veda je izgubila pravo pot, rešiti problem življenja, kakor popotnik je, ki zablodi v »Gluhi lozi« bajnih Gorjancev. — Laž življenje ne more biti, mora biti

in je resnica. Neutešno hrepenenje po sreči in globoka zavest o odgovornosti našega življenja nam kaže smer k cilju, ki leži v neskončnosti, v večnosti. Za smrtnim življenjem nas čaka posmrtno, za svoje življenje smo odgovorni Bogu, »početku in cilju vsega, kar je«. Moderna veda je ravno »izgubila pot k Bogu« in s tem tudi možnost, rešiti problem življenja. Pravi Bog pa je krščanski, je Bog, ki ga oznanja edino zveličavna katoliška vera, je Kristus, ki na mah razreši vse uganke, brez katerega »življenje ni življenje. Človeštvo živi od katoliške vere, iz nje mu sije — blagovest. Ni druge rešitve kakor vera ali propast. V katoliški veri najde življenje svoj pravi zmisel. Ono je le predpriprava za posmrtno življenje, je »pot v ljubo domačijo«, je »boj za večno zmago«, je »služba in slava božja«. Iz tega najvišjega vidika se vse uganke življenja same razrešijo, da celo skrivnost prastarega problema: odkod zlo na svetu, odkod greh in kaj bo s tolikimi grešniki, je ravno katoliška vera razodela. Enako tudi katoliško življenje ne goji mržnje do posvetnih dobrin in veselja, pač pa rodi obilo prave, neizkaljene radosti. Vse ideale znanosti, umetnosti, npravnosti, vere in kulture s čisto zarjo osvetluje, ker le Bog je absolutna resnica, dobrota in lepota. Končno je tudi rešen problem o vrednosti življenja: le toliko imajo pesimisti in optimisti prav, kolikor je življenje »ničev« brez Boga in »najvišje« v Bogu. Taka je vsebina knjige, kateri sta na koncu pridejana obširen izkaz o literaturi ter kratek tolmač filozofičnih izrazov v abecednem redu. —

Izluščimo jedro cele knjige, ki sloni na sklepu: moderna veda kot veda pojavov z filozofijo vred ne da pravega odgovora na vprašanje, kaj

je zmisel življenja! Le krščansko-katoliška vera nas edino zadovoljivo in vsestransko pouči. K temu sklepa je treba pripomniti: gotovo je življenje pojav, ki spada v področje vede, posebej v biologijo, tudi po dr. Ušeničnika definiciji moderne vede, katera mu je le veda pojavov. Moderna znanost skuša dognati bistvo življenja ter se v tem delu kosajo med sabo tri, načelno različne smeri. Mehanizem hoče življenje razložiti na podlagi fizikalno-kemičnih zakonov, za katerim ciljem n. pr. stremi dr. Zarnikova knjiga »o bistvu življenja«, vitalizem zanika to možnost, razložiti ves kompleks življenskih pojavov na osnovi fizike in kemije. Tretja smer pa smatra življenje za prapojav, kateri nam bi moral biti najbolj jasen — vsaj ga sami neposredno doživljamo — ter bi nam vse druge pojave razlagal. O vseh teh vprašanih molči knjiga dr. Ušeničnika! Knjiga namreč nima namena, razlagati bistvo življenja, pač pa išče njega pomen, zmisel. Dr. Ušeničnik hoče življenje tolmačiti, pojmovati, umevati. To razliko med razlago in pojmovanjem (umevanjem) nam pojasni primera filozofa Paulsen-a o natiskanem listu, kateri nam sproži dvojje vprašanje: prvo, kako so črke na listu nastale, drugo, kaj pomenijo. S prvim vprašanjem se bavijo vede, z drugim metafizika (ontologija), katero razliko je filozof Paulsen uveljavil s svojim geslom: vse se mora fizično vršiti in razložiti in vse pa metafizično motriti ter umevati. In tako tudi dr. Ušeničnik motri življenje z metafizičnega vidika, da celo — po svojem globokem prepričanju — z edino pravilnega stališča krščansko katoliške vere. Saj moderna veda je »izgubila pravo pot«, ni v stanju, rešiti problem, ker je »usodno omejila kraljestvo duha«, ker je »le veda pojavov, ker

ji je izkustvena veda vsa veda« itd. zveni in odmeva vzdržema iz cele knjige. Pač ogromna znota moderne vede! V resnici moderna veda z filozofijo vred povdarja važnost izkustva (pač bolje namesto dr. Ušeničkovega izraza »pojav«), ker je ravno filozofija svoj čas (Hegel, Schelling) zablodila s spekulativno metodo v kričeča nasprotja — z dejstvi. In to priznava dr. U. sam, da »človeški duh res ne more kar preko pojavov«. Pa mi odvrne dr. U.: »Zakaj bi ne mogel duh v pojavih in po pojavih spoznati tega kar se javi, vsaj kolikor se javi?« Ker je tako kosmologičen kakor teleologičen dokaz (močenje sveta in samega sebe) vsled prerazsežnega skoka enostavno znoten. Oba dokaza temeljita na pojmu brez pogojno nujnega bitja (ens realissimum), kakor znan brezmočni ontologičen dokaz. Iz pojma samega pa ne sledi nikdar bitek predmeta, katerega meni, kakor iz rzsodka vrednote ne moremo nikdar nujno sklepati, da biva nosilec vrednote (dobrina). Zato mi je neumevno, kako je mogel dr. Ušeničnik zapisati trditev, da »prava veda in filozofija to potrjuje (namreč da je Bog, duša, posmrtnost) in znanstveno dokazuje«. Že Kant je te dokaze ovrgel, dasiravno s postulati (neumrjčnost duše, svoboda volje in Bog) hoče doseči samo njih praktičen namen. Bog nam je samo v veri pristopen, filozofija pa zamore važnost, da celo nujnost te vere ugotoviti, a vero izpremeniti v znanje, kratkomalo ni stanu (Richert). —

Tudi ni res, da bi moderna veda bila le veda pojavov; saj so idealne (formalne) vede tudi vede, ki se bavijo z idejnimi predmeti (čista matematika n. pr.) Kantov fenomenalizem in Machov pozitivizem (zanikanje metafizike) sta pokopana.

Filozofija se še vedno ponaša z metafiziko, seve ne s spekulativno (apriorno), pač pa z empirično (induktivno, apriorno) po zaslugi Kanta in angleških empiristov, ki pa se nahaja več ali manj še v povojih. Njen problem sta vprašanji: odkod in kam? Kant je s svojim kritičnim duhom dosegel, da se je vresnici »kraljestvo duha« omejilo, dogmatizem je, kakor uči noetika (spoznavna teorija), premagano stališče, a tudi skepticizem in agnosticizem nista upravičena. Moderna veda se bavi s tolmačenjem življenja, saj priznava metafiziko, katero vprašanje spada pod njeno okrilje. Sicer ne najdemo še enoglasne in edine rešitve. Že Aristotel je poznal nekako zmysel življenja s trditvijo: »biti bolj in bolj človek«, kar dr. U. sam priznava. Nekaj podobnega najdem v knjigi znanega biologa-filozofa: »Nicht den Übermenschen lasst uns schaffen, sondern den Menschen!« A vedno bolj in bolj se iz raznih mnenj kristalizira pravno svetovno naziranje: saj tvori pravnost v življenju nekaj: primat s svojimi brezpogojnimi zahtevami kakor poje naš Gregorčič: »Ne vda vabljenju se, ne vda nasilju, ne mači hvala ga in ne porog«. Središče in težišče tega naziranja pa je pravni značaj, oziroma osebnost, o kateri pravi Aškerc: »V svojih delih živel sam boš večno!« ali pa Goethe: »Höchstes Glück der Edenkinder Sei nur die Persönlichkeit«. In današnja šola vzgaja v tem smislu! Da krščanska vera s svojim Bogom ljubezni ta življenski, pravni nazor še s posebnim sijajem obdaja, pač ni dvoma. In nasprotno pa se more pravnost po svoje samostojno in nezavisno od vere razvijati. Blagor mu, ki najde pokoj svoji duši v združenju pravnosti z vero! A vsekakor je cilj pravnemu brezvercu enako zvišen, enako prepričevalen.

Le pomislimo, kako lepo bi bilo življenje na svetu, če bi se vsi ljudje ravnali po idejah resnicoljubnosti, zvestosti, poštenosti, hvaležnosti in pravičnosti, če bi vsi smatrali te ideje za svojo elementarno dolžnost. Verniku je pač marsikaj sveta, nedotakljiva resnica, kar ne velja splošno za vse druge. Da celo zija med vero in vedo prepad, ki je med katoliško cerkvijo in vedo večji, kakor pa med prožnejšo protestantsko vero in vedo, ki skuša s prilagodenjem disonanco odpraviti. In tako bo vernik čital to knjigo z globoko hvaležnostjo, ki je pisana v lepem, s pesniškim zanosom navdahnjenim jezikom, ter preprežena z obilnimi citati nalik mozaiki. Znanstvenik pa bo v njej strogo ločil, kar je znanstveno dokazanega, objektivno resnico od tega, kar le vera nči.

Simon Dolar.

Pedagoški Letopis za leto 1915., XV. zvezek. Na svetlo dala Slovenska Šolska Matica v Ljubljani. Uredil H. Schreiner. — Ljubljana 1916. Natisnila »Učiteljska tiskarna« v Ljubljani.

Vsebina tega Letopisa je: I. Sodelovanje slovenskega učiteljstva pri svetovni vojni (Jos. Schmoranzner); II. Mladinsko skrbstvo ozir. mladinska zavetišča (H. Schreiner); III. Poročilo o delovanju »Slovenske Šolske Matice« leta 1915. (M. Pirc); IV. Skupni pregled »Slovenske Šolske Matice« (J. Dimnik).

Poročevalcu v pedag. listu o tem Letopisu preostane dolžnost, da se ozre predvsem in skoro le na drugi spis. Ta pa je aktualen in po predelavi vsebine odličan.

V prvem poglavju »Šola in dom« je razmerje med tema prak-

tično obrazloženo, naziranju o šolski in domači vzgoji pa se pozna, da je pridobijeno in vzeto iz življenja. Kar je zapisal g. pisatelj tozadevno na str. 23—37, no podpisal z obema rokama vsakdo, ki mu je bila prilika v našo šolo in v naš dom čeprav le samo pogledati, a to z odprtimi očmi in iz pravilne razdalje. — Drugo poglavje obravnava deška zavetišča, deške domove, deške zaposlovalnice in slične oskrbne uredbe za šolsko mladino. G. pisatelj se je poglobil v studij takih naprav ter jih, prenašaje na naše razmere, priporoča in daje namigljaje, katerih upoštevanje bo treba, da se ga oprime tudi slovensko učiteljstvo zaradi dobre stvari. — Isto je s snovjo v tretjem poglavju, ki obravnava mladinska zavetišča za mladež po šoloobvezni dobi, in z ono v četrtem, ki govori o selcih in stezosledcih. — Vojaško pripravo mladine, ki ji je odločen peti del razprave, pa g. prireditelj znobit malo prerožnato gleda, če pravi: »... nehoti se začne deček, ki se pridno igra vojake, vojaški držati in postavljati, ne le pri igri, ampak tudi v življenju. On se uči vdajati se, neprijetnim razmeram se prilagodovati, višji volji se podrejati. In z igersko romantiko sprejema nevede mnogokaj od pravega vojaka: vdanost, tovarištvo, spoštovanje oblasti, ljubezen do domovine (str. 69)«. Pravijo namreč — in sami še imamo gotovo vsi v spominu iz lastne mladosti, če smo se šli kedaj vojake — da je pri takem vojaškem zadržanju in postavljanju (zlasti v tem!) več volje za nadrejanje ko podrejanje, in to stran je tudi dobro, če povdarimo. Nekako protislovje napram prvotnemu vzgojnemu smotru na str. 31—32 pa se nam zdi, kar čita-

mo na str. 72—73. Prvič stoji: »Ta mladi človek, ki je nada obitelji, občine, naroda, države in cerkve, si mora popolnoma prisvojiti vse dobrine, ki jih upravljajo in oskrbujejo vse te družabne zveze; on naj dobi prvo izobrazbo za vse te kroge življenja in naj se uvrsti vanje. Uvrstitev mlajših med starejše, da postanejo lastniki in oskrbniki različnih dobrin, je delo, ki ga opravlja šola. Šola opravlja svojo službo kot pooblaščenka obitelji, občine, naroda, države in cerkve, skratka vseh socialnih zadržug, ki bo otrok **nekoč** živel v njih.... Šola se mora torej ozirati na posebnosti žitja v teh zadržugah...« — Na drugem mestu pa je omenjeno slovstvo o predmetu vojaške vzgoje in s to — pravi g. pisec — se bo moral baviti, »kdor bo hotel ali moral mladino pripravljati za vojaški stan in skrbeti za njeno vzgojo v zašolski dobi«. Ta zadnji stavek ni jasen, ker si ne moremo misliti, da naj se ona koncentrična vzgoja v šoli v zašolski dobi omeji na pripravo za »vojaški stan«. — V zaslugo pa štejemo g. pisatelju, da je zapisal na str. 77, one krepke Foersterjeve besede, katere je priobčil lani tudi »Popotnik«, ter jim pristavil še svoje: »Poleg vse navdušenosti za vojaško pripravo naše mladine, poleg gorečega patriotizma in prav zaradi njega ne smemo prezirati premišljenih in dobro utemeljenih svaritev takih mož«.

Upajmo, da nam ostane po vojni pri mladinskem skrbstvu res le skrb za mladino brez kričavih enostranskih primesi in da se izpolni želja g. pisatelja, naj bi se začela zlasti »učiteljska društva zanimati za to vprašanje, da bi o tem vprašanju učiteljstvo temeljito premišljevalo in ga stavilo na dnevni red svojih zboro-

vaj ter bi izsledovalo, ne bi se li dalo kaj sličnega uvesti tudi v dotičnem okraju ali na dotični šoli (38)«. Treba bi bilo pač resne volje.

Pav. Flerč.

B. KNJIŽEVNE NOVOSTI.

»Veliki cesar«. — Spisala Ivanka Klemenčič; izd. Fr. Petrič, mestni učitelj v Ljubljani; tisk. Katoliška tiskarna; samozaložba; cena 1.10 K. — To je delce o pokojnem cesarju Francu Jožetu I., namenjeno slovenski mladini.

Naš rojak, šolski ravnatelj in pedagoški pisatelj Davorin Trstenjak v Zagrebu je izdal pod naslovom: **Kulturni vzgajatelji** knjigo, ki je razdeljena na te le poglavja: Predgovor, Uzgoj, Zadaci uzgola, Granice uzgoja, Što uzgoj ne može, Značajje rada za kulturni, Stalnost rada, Posljedak rada, Iskustvo, Život, Nastava, Obrazovni ideali, Domaće ognjište, Religijski uzgoj, Znameniti ljudi, Ljudi Jake volje, Žrtve, Radnici na polju idealne kulture, Država, Vladar, Zakonodavstvo, Vlada, Sud,

Škola, Majstori, Svjetski duh, Ideje, Ideali, Demokratski duh, Javno mišljenje, Udruženje, Saobraćaj, Slobodna Misao, Slobodno zidarstvo, Narodne svečanosti, Manifestacije, Štrajk, Umjetnost, Pedagoški utjecaj lepote, Umjetnost vodi u idealni život, Prevršivanje estetičke kulture, Narodna umjetnost, Narodne pjesme, Narodne poslovice, Lijepa knjiga, Kazalište, Spomenici, Muzeji, Zoološki i botanički vrtovi, A. akademije, Čitaonice i knjižnice, Pjevačka društva, Sokolstvo, Izložbe, Utakmica, Javna predavanja i zabave, Enciklopedije, Štedionice, Utjecaj kulture na kulturni, Kozmopolitizam, Knjiga obsega 8 pol vel. formata in stane K 3.50. — Na 10 iztisov se da ena knjiga po vrhu. Delo priporočamo tudi slovenskemu učitelstvu zlasti učiteljskim knjižnicam.

»Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta« je izdalo in založilo Andrej Rapč **»Pisanice«**, VI. zvezek knjižnice »Mladini« s 6. slikami. — Cena 1 K vezani 100 str. obsežni knjigi, na katero s tem opozarjamo s pristavkom, da o njeni vsebini spregovorimo prihodnjč.

RAZGLLED.

A. KULTURA.

Gospod urednik! Tisti, ki prežijo na vsako tiskano besedo, katera pride na svetlo — bodisi že res kritiki ali tudi nekritiki — porekó znabiti, da ni prav, če priobčajete v pedagoško-znanstvenem svojem listu pogovore o leposlovnih listih. S tem, da objavite to pismo, jim poveste, da stojite na drugačnem stališču; na stališču namreč, da pristojta tudi pedagog.-znanst. listu beseda o leposlovju in umetnosti, ker je v prvem in v drugí pedagogika in znanstvo. Zato pa tudi ni, da bi ju izključevali od teh dveh, ker sta v obojem potrebni, če hočemo, da stoji oboje v polnem življenju in ne za njegovo cesto. To pravim za tiste, ki

— kakor sem rekel — prežijo na vsako tiskano besedo, ki pride na svetlo. Vam, gospod urednik, vem, da pride prav poročilo o prvi letošnji številki naših leposlovnih listov; v »Popotniku« ste odprli predal »Kultura« in tu je treba, da se beležijo kulturni pojavi.

Dom in Svet, Ljubljanski Zvon, Slovan, — so naš leposlovní listi in vsi trije so prebili doslej vojni čas, kar je dobro znamenje za kulturni nivo naše inteligence in naroda sploh. Pa ne samo prebili; dvignili so se med vojnih časom — in to je še boljše znamenje.

Prvi slovenski leposlovní list, ki mi je prišel letos v roke, je bil Dom in Svet, Tridesetega letnika I. Stev., torej nekaka

jubilejna številka. To mi sicer ne hodi na roko, ker bi delavca rajši kazal, kakršen je, in ne v slavnostni obleki. Kdo naj presodi po tej njegovo delo? Pri vsem me motijo še slavnostni govori; v vse je primešano dnevno razpoloženje in vsi se glasé v visokih tonih. Slavnostni govornik, tisti, ki nastopa oficialno, ne more povedati vsega tako po vsej jasnosti, ker mora dati svojim besedam posebno slavnostno obliko. Tako govori pri tem jubileju urednik Izidor Cankar, ki je oficialni otvoritelj jubileja; ta svoj program, ki ga pripoveduje, je še boljše obrazložil lani v svojem spisu »Trideset let«. V jubilejni številki pa prepušča neizgovorjeno besedo (jubilej »učí, kaj smo storili, in še bolj, česa nismo«) govorniku F. S. Pinžgarju, ki nastopa šele potem, ko se nekoliko poleže tisto slavnostno razpoloženje. Ta pa pove, da je bila pred nedavnim časom »nujna potreba, da se »Dom in Svet« nanovo orientira, se otrse vsake politične čobodre in zbere ljudi, ki morda ne svetniško, pa vendar resnično doživljajo in občutijo moč in ustvarjajočo silo vere«. V tem priznanju in v izvajanju posledic te priznanje najuč potrebe se mi zdi jubilej za »DS.« pomemben. Da se pa pokaže jubilej tudi kot mala — recimo — razstava domačih pridelkov, je v listu tudi »nekaj bliskov«, ki so — da govorim s Pinžgarjem — »pojavi na »Dom in Svetovem« obnebnju, ki inaugurirajo dobre letine«. Tako v beletristiki; trije so, ki jih je treba imenovati: Ivan Cankar, Stanko Majcen in Narte Velikonja. So še drugi, ki so nastopili ob jubileju, pa je bolj kot statisti — boljši in slabši: med slednjimi moramo zaradi njegovega spisa imenovati v vzgoleslovnem listu imenoma Detelo. Poseben pravec daje »DS.« vsestranska goštev lepih umetnosti. V esaju so zastopani Šubici, v reprodukcijah pa Jakopič, Jama, Tratnik, Smrekar, Dolinar; obravnava se glasba, tako da dobiva »DS.« vedno bolj značaj, da služi predvsem tem strokam in nato umetnosti sploh. Kako tel? Kot takí, ki je »živ organ življenja... in je le toliko vredna, kolikor življenju služi«, kakor pravi urednik.

»Ljubljanski Zvon«, čegar 1. števec mi je došla kot druga od vseh treh listov, je došel z novim letom za urednika Otona Župančiča. Z njim je prišel v list Župančičev duh. To se pravi: s tem se ne izreka prejšnjemu uredništvu kak očitek, a prav je vsekakor, če povem, da napravlja letošnja 1. števec, napram zadnjim listovim letnikom vtis, kakor da je »Zvon« zadnja leta bolj životaril, letos pa se je brezprimerno dvignil in izrazito prevzel leposlovnostno prvenstvo. V čem je ta razlika? Stari »Zvonovi« znanci nastopajo v njem in ven, dar... Oton Župančič je zapisal namestu predgovora: »Prva kultura, ki je hodila po naših krajih, je posula našo zemljo z jantarovimi jagodami. — Prva naša beseda, ki je natisnjena, slove: Pravda. — V Istri so svoj čas tenkosluhi ljudje ločili zvonove po petju: kateri so peli ubrano, so bili vlti v Ljubljani. — »Na to troje mislim rad«. — Gospod urednik! To je pesem, ki zveni iz »Zvona« in ki prej ni zvenela: ubrano petje se ji pravi. — Iz vsebine Vam ne bom navajal; list imate sami in sami ste že uživali ljubezensko realistično pesem Kraigherjevo, sami ste se že naslajali nad Novačanom. Kakor veste, so nazvali Novačana nekoč »slovenski Bartsch«; Novačan se takrat ni zabaval za to ime, zakaj vedel je, kolika krivica se s tem godi njemu, ki v naši vasi korenini, če se ga primerja z nekom, ki gleda »naše vase« iz avtomobila, s katerim drči po cesti. — »Zvon« pa je tudi pod Župančičem v vsem ostal zvest načeloni, ki sta jih postavila zanj Stritar in Levec, in tudi danes so poleg leposlovja v njem prvi literarni esaji: esajisti pa Glonar, Prijatelj, Župančič — firme so znane in dobre. Celoten vtis Župančičevega »Zvona« je v svojem začetku po vsebini in obliki — s Smrekarjevimi risbanj — preprosto fin. Po tem dejstvu se pa tudi ne čudim, da se je morala tiskati po 1800 prvotnih naročnikih 1. števec, še v novi nakladi.

Tudi »Slovan« si je nabavil nove vinjete in nov naslovni list; oboje je risal M. Gaspari. Za urednika Župančiča krepki, izraziti Smrekar — za urednika Puglja mehki.

sanjavi Gaspari — tako se prilega. O vsebini »Slovanove« letošnje 1. številke so pisali po naših dnevnikih in drugih takih listih mnogo; znabiti preveč, zakaj glasna žurnalistička reklama se čuti potreba. Ali pa je za »Slovana« res potrebna tako glasna? Če bi ne prinesla ta številka nič razen Golarjeve pesmi »Jutro vstaja« in Ivana Albrehta »Epita« in »Nič se ne plaši, ljuba —«, bi zapisali, da je list več ko dober; srečamo pa se v njem še z imeni, ki so bila pri nas že nositelji leposlovnih strujnih dob, kar bi bilo samo že lahko reklama za list. Tudi lepi umetnosti služi »Slovan«; zastopa jo pa edini Gaspari, čeprav bi bilo zanjo boljše, da bi uredništvo stopilo v stik vsaj s Štencem v Pragi, kakor je storil to »DS« glede Jakopiča.

Gospod urednik! Pravdanski človek bi vpraševal, kako da Slovenci pravzaprav vzdržimo tri leposlovne revije? Morda bi mu Schwentner, ki je poglaviti založnik slovenske knjige, to razložil takole: »Ja, list! Ampak knjige?« Odlični slovenski književnik pa me je nekoč opozoril na dejstvo, koliko literarnih zakladov imamo v svojih listih mi v primeri z drugimi narodi, pri katerih prevladuje izdavanje knjig. Ampak recite mi, gospod urednik, kako je to, da se polnijo naše knjižnice tudi s knjigami? Kaj ne; tuje, tuje... Pa to bi bilo posebno poglavje o naši kulturi. Za danes se Vam priporoča Vaš. Frančev.

Umetniška propaganda v Ljubljani je izdala 1. zbirko razglednic po originalih slovenskih umetnikov z namenom, da propagira poznanje domače umetnosti tu in v tujini. Želimo, da bi bil namen dosežen, saj sredstvo, s katerim se dosega, je lepo.

1. zbirka obsega deset reprodukcij. Pesnik luči in barve — R. Jakopič je dal dve sliki: »Anko« in »Ob košnji«; zadnja je pesem pokošenega sena. I. Vavpotič se nam kaže v »Rut« in v »Ljubimkanju« pravega Parižana, najboljša je od njegovih »Moja mala«. M. Strnen je zastopan s svojim solnčnim »Trogirom« in z motno skrušeno spokornico »Magdaleno«.

F. Tratnik pa s čustveno izraženo, najboljšo sliko vse zbirke, z »Materno radostjo«; samo da ta slika od vseh, kar njegovih poznam, ne kaže Tratnika, kar v resnici je, namreč; slikar — pesnik proletarca. M. Gasparijeva »Pri zibelki« bi ostala slovenska narodna pesem, če bi mati tudi ne imela na glavi avbe. F. Klemenčič pa kaže s svojim »Dečkom z jabolko«, da je le slikar, kajti duše ni v slik. Znabiti da je to le v reprodukciji (originala ne poznam), a te so, izdelane od Štence v Pragi, vsaj po večini deloma dobre. Istinitosti Jakopičeve sife pa, zlasti v tako mali obliki, ne zmorejo; tudi Vavpotičeva težka draperija trpi v njih; Strnen pa bi smel biti užaljen vsled »Magdalene«.

Za II. zbirko nas žeja po Jamovi pokrajinski poeziji in po Smrekarjevi satiri, kar oboje pogrešamo že v I. zbirki.

Frančev.

B. TO IN ONO.

Poizkus v vzgojestovni vedi. »Dušeslovje je res velikega pomena za vzgojestovje; to samo pa je nekaj drugega ko dušeslovje; ravno na uspehih eksaktne smeri ni antropologija in sociologija otroka, da celo zdravstveno raziskavanje istega nič manj udeleženo kakor dušeslovno, zlasti v dobi prvih začetkov. Poizkus pa, četudi je zelo važen, vendar ni edini znak eksaktnega »stroja kakega znanstva«. (Fischer: »Ueber die Bedeutung des Experiments in der pädagogischen Forschung«.)

Raziskovalna torišča eksperimentalne pedagogike so po Meumannu sledeča: 1. Razvojno raziskavanje, ki se trudi, da ugotovi razvojne dobe, ki jih doživlja doraščajoči človek, in sicer v duševnem in telesnem oziru, kakor tudi razvoj v posameznih duševnih zmožnostih. 2. Individualitetno raziskavanje, ki se peča s tem, da razvrščuje razne posebnosti, ki se prikazivajo na posameznikih v njihovem razvoju ter tako določa stranpoti v prereznem postopu. 3. Nauko o nadarjenosti, ki ima za svojo nalogo raziskavanje nadarjenostnih razlik in je tako last-

no torišče individualitetnega raziskovanja, na se je ločilo od tega le zaradi svojega posebnega pomena in zaradi obsega, ki ga je doseglo v novejši dobi. 4. Delovni nauk, ki se ozira na vse, kar zadeva otrokovo učno delo doma in v šoli, in nastavlja lahko tako tudi zahteve za učiteljevo delo. (Obdelano v Meumann »Vorlesungen zur Einführung in die experimentelle Pädagogik und ihre psychologischen Grundlagen«.)

Raziskovalne metode pri eksperimentalni pedagogiki po Meumannu: 1. metoda fantazije polnega vživljanja v otroškost, koje tipični zastopnik je Rousseau; 2. zbiranje spominov na lastno otroško dobo, ki so važni zlasti za vse prikaze duševnega življenja; 3. primerjalno razvojno-zgodovinska metoda, katera nastavlja primerjalne razvoja duševnih bitij sploh kakor tudi primerjalne o razvoju otrok različnih plemen; 4. zbiranje otroških izdelkov (risarije, igre, spise itd.); 5. metode direktnega opazovanja otrok, ki so lahko skupna opazovanja ali opazovanja na posameznikih; pripomočki zato so: vprašalne pole, na katere odgovarja kolikor mogoče dosti opazovalcev, dnevniki, ki jih vodijo opazovalci o otroškem razvoju, tabele o razvoju itd. 6. poizkus, čigar bistvo je, da ne čaka na prikaze, marveč jih izzove, po znanstvenih ozirih izpremeni in uspehe pokaže s številkami. Pri poizkusih je važno, da se ozira na vse viře napak ter se sprejema zmisel podatkov skrajno previdno ter preizkuša s kontrolnimi poizkusi. (Obdelano v Meumann »Abriss der experimentellen Pädagogik«.)

Uporaba poizkusa v vzgojeslovni vedi omogoča. »Docela izključeno je, da bi nam poizkusna metoda (v dušeslovju in v vzgojeslovju) lahko kedaj kaj povedala o globji psihologiji višjega in nižjega življenja v človeku, o izkušnjavi in o premagovanju, o strasti in o odrešenju, o osnovnih motivih značaja, o bistvenih urankah neresničnosti in samoposrnosti, o prepadih samoprevarne in glazdavošči.« (Pöerster: »Schule und Charakter«.)

Eksperimentalna pedagogika v Avstriji.

Leta 1913. se je ustanovil na dunajskem pedagogiju pedagoško-psihološki laboratorij, o čegar delovanju nam podaja kratko sliko letno poročilo šol. l. 1915-16 pedagogija.

Laboratorij zasleduje dvojni smoter: 1. se goji v njem vzgojeslovje kot empirična znanost. 2. hoče služiti učiteljem in učiteljem različnih šolskih kategorij in vsem, za vzgojeslovje se zanimajočim osebam kot posrednik teoretičnih in praktičnih znanj na vzgojeslovnem torišču. Za doseg tega smotra služijo predavanja, sistematična opazovanja in skrbne eksperimentalne preiskave v širokem obsegu. 49 zapiskov, ki vsebujejo ta dela, so zaznamovana antropometrična merjenja, merjenja o utrujenosti, preiskave o otroških naziranjih časa, o individualnem taktuem načinu, fotografije o mimiki pazljivosti, poizkusi o pazljivosti in o spominu, poizkusi o predstavljalnem načinu in o asociaciji, o medsebojni zvezi nadarjenosti za matematiko in petje, pravnopsihološke preiskave, vojnopsihološke poizkuse i. dr. — Interesente bi laboratorijsko delovanje radi razširili in izdajali tudi lasten organ, a v ta namen — še primanjkuje sredstev.

Poljedelska šola za invalide je v Andritzu pri Gradcu. Pouk se vrši približno po učnem načrtu zimskega učnega tečaja poljedelske šole, ki obsega praktično izobrazitev z okrajševanjem v docela znanstvenih odstavkih, teoretični pouk v poljedelskem obratu, v sadjarstvu, živinorejstvu itd. se menjava s praktičnim delom. Učna doba traja pet mesecev, udeležencev je 38; šola se je ustanovila po prizadevanju štajerske deželne komisije za oskrbo vrnivših se bojevnikov.

Šole so zapirali in skrajševali pouk letošnjo zimo po vseh večjih mestih, pri nas in v Nemčiji zaradi pomanjkanja premoga. Posebnost pri teh zatvarjanjih pa je priredil deželni šolski svet na Češkem, kjer so morale šole odstopiti svoj premog pekom, da so mogli peči. Je pač telesni kruh pred duševnim!

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani,

registrirana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5%.

Vstopnine se plača 2 K.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 4 $\frac{1}{2}$ %. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franco, kdor vpošlje 25 h v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principielno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6.

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od $\frac{1}{2}$ 5. do $\frac{1}{2}$ 6. ure popoldne.

Društvo „Selbsthilfe“

štajerskega učiteljstva

je praznovalo v marcu 1916 dvajsetletnico svojega obstanka. V ta namen je podpisalo 30.000 K za tretje vojno posojilo skupaj že 50.000 K. Nastalo je iz malega začetka, obdajalo ga je stalno nezaupanje, vendar je premagalo vse ovire, napreduje vzlic zaprekam svetovne vojne ter podpira v najhujšem času one, ki so jih zapustili njegovi umrli člani.

Lep dokaz za resničnost teženj **po enotnosti in skupnosti**, kakor jih je vodil težki vojni čas, bi bil, če bi **pristopili društvu vsi štajerski učitelji in učiteljice**, ki še niso njegovi člani. Pristop je **vlahkočen za vsakogar**, kakor nikjer drugje. Pojasnila daje **društveno vodstvo v Gaihorn-u** na Gornjem Štajerskem.

JAN BAŠTA,

tovarna godal in strun

:: v Schönbachu v Chebu (Češko), ::

najznamenitejša tvrdka za godala, priporoča nedosežne koncertne in orkesterske gosli, viole, čela in base, citre, kitare prvega izdelka, prijetnega glasu in lahkega tona, lesena in kovinska pihala, izvrstne, zajamčeno trpežne strune za vsa glasbila, dovršene mojstrske gosli (18, 20, 24, 30 in 40 K). Ceniki brezplačno in franko. Ceni in neposredni vir za nakup. — Vsa popravila godal se opravljajo tukaj kar najceneje. Stare gosli in čela se zamenjavajo za nove.

Učiteljska gospodarska in kreditna zadruga v Celju

P. Z. Z. O. Z.

naroča in plačuje za svoje člane gospodarske potrebščine, časopise, knjige, plačuje zavarovalnino itd. proti mesečnemu odplačevanju. — Sprejema vloge od vsakogar ter jih obrestuje po 4 1/2% za učiteljstvo že za ves dotični mesec, ako dojde denar vsaj do 5. dne v mesecu, sicer pa od 1. dne prihodnjega meseca. Sprejema tudi hranilne knjižice od drugih zavodov, ne da bi se prenehalo obrestovanje. Posojila se dajo zadružnikom na osebni kredit proti primernemu poroštvu, in sicer proti mesečnemu amortizacijskemu odplačevanju ali tudi na drug način, ki se določi sporazumno med prosilcem in načelstvom.

==== Pet deležev se obrestuje kot hranilna vloga. ====

Zadružni lokal: Celje-Breg šte. 26.

Za pojasnila se je obrniti na naslov: Učiteljska zadruga, Griže pri Celju.

Za odgovor je pridjati 20 vin. v znamkah, sicer se ne odgovarja.